

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Ústav dějin křesťanského umění

Dominik Šipr

Kostel sv. Jakuba v Praze na Zbraslavi

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Petra Oulíková, PhD.

Praha 2014

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 18.4. 2014

Dominik Šipr

Bibliografická citace

Kostel sv. Jakuba v Praze-Zbraslavi [rukopis] : bakalářská práce/

Dominik Šipr ; vedoucí práce: PhDr. Petra Oulíková, PhD. -- Praha, 2014. -- 68s.

Anotace

Hlavním tématem bakalářské práce je interiér kostela sv. Jakuba při cisterciáckém klášteře Aula Regia v Praze na Zbraslavi, který založil král Václav II roku 1291 jako pohřebiště posledních Přemyslovců. V gotické době měl klášter čtyřlodní kostel, k němuž přiléhala kvadratura. V roce 1420 byl klášter napaden a zničen husity. K obnově kláštera v barokním slohu došlo počátkem 18. století (Jan Blažej Santini Aichel, František Maxmilián Kaňka). Součástí areálu kláštera měl být kostel, k jehož stavbě nakonec nedošlo; pro potřeby mnišské komunity byl využit stávající kostel sv. Jakuba Staršího. Vnitřní zařízení kostela vytvořil sochař Ignác František Platzer a umělci z okruhu Jana Jiřího Bendla, obrazy namaloval Petr Brandl, Karel Škréta a Giovanni Battista Piazzeta. V roce 1785 byl klášter zrušen Josefem II a byl přeměněn nejprve na cukrovar, později pivovar.

Klíčová slova

Aula Regia, cisterciácký řád, Zbraslavský klášter, Jan Blažej Santini Aichel, František Maxmilián Kaňka, Ignác František Platzer, Petr Brandl, Giovanni Battista Piazzeta, kostel sv. Jakuba, Karel Škréta

Abstract

The topic of this bachelor's thesis is the interior of the St. Jacob's Church in the area of the Cistercians' monastery Aula Regia in Prague – Zbraslav, which was founded by king Wenceslas II in 1291 as a necropolis for the last Premyslides. During the Gothic period the monastery had a four-aisle church with a cloister. In 1420 the monastery was invaded and destroyed by the Hussites. The rebuilt of the monastery began in the beginning of the 18th century (Jan Blažej Santini Aichel, František Maxmilián Kaňka) It was planned to build a church in the monastery compound but it was not realised, the community of monks used

the current St. James church. Its interior decorations were made by sculptor Ignác František Platzer and sculpturists from Jan Jiří Bendl's workshop. Pictures were painted by Petr Brandl, Karel Škréta and Giovanni Battista Piazzeta. In 1785 the monastery was dissolved by Josef II and transformed into a sugar refinery and brewery.

Keywords

Aula Regia, the Cistercians's order, the monastery in Zbraslav, Jan Blažej Santini Aichel, František Maxmilián Kaňka, Ignác František Platzer, Petr Brandl, Giovanni Battista Piazzeta, St. Jacob's Church, Karel Škréta

Počet znaků (včetně mezer): 73517

Děkuji paní PhDr. Petře Oulíkové PhD. za cenné rady při psaní bakalářské práce, dále rodině za podporu, zbraslavskému faráři Mgr. Pavlu Žákovi za umožnění fotografování v interiéru kostela a paní Ing. Daně Ondráškové za poskytnutí seznamu inventáře kostela a informace o sochách v kostele.

Obsah

Úvod.....	7
Přehled literatury.....	8
1. Historie Zbraslavi.....	9
1.1 První osídlení.....	9
1.2 Zbraslav před založením kláštera.....	10
2 Klášter v gotické době.....	12
3. Klášter od husitských válek až po 17. století.....	16
4. Barokní přestavba kláštera.....	17
4.1 Kostel.....	17
4.2 Konvent.....	18
4.3 Prelatura.....	19
4.4 Nerealizované projekty.....	21
5 Klášter po zrušení.....	22
5.1 Klášter po zrušení do roku 1900.....	22
5.2 Objekt zrušeného kláštera po roce 1900.....	23
6 Vnitřní zařízení kostela sv. Jakuba.....	24
6.1 Oltáře.....	24
6.2 Kazatelna.....	33
6.3. Chórové lavice.....	34
6.4 Nástěnné malby.....	34
6.5 Samostatné sochy.....	35
6.6 Samostatné obrazy.....	36
6.7 Pomník Přemyslovců.....	39
6.8 Pamětní desky knížecího rodu Oettingen Wallerstein.....	39
6.9 Náhrobky.....	40
Závěr.....	42
Obrazová příloha.....	45
Seznam vyobrazení.....	65
Literatura.....	69

Úvod

Tématem mé bakalářské práce „*Kostel sv. Jakuba Staršího na Zbraslavi*“ je kostel jediného cisterciáckého kláštera na území dnešní Prahy. Založil jej král Václav II.. Ve svých počátcích plnil významnou funkci pohřebiště posledních Přemyslovců. Ačkoli je celý areál prohlášen za národní kulturní památku, není příliš navštěvován. Vnitřek objektu bývalého kláštera je od roku 2009 nepřístupný. Kostel samotný je otevřen pouze během bohoslužeb a dále při občasných prohlídkách, při nichž výklad podává místní farnice.

Hlavním námětem bakalářské práce je vnitřní výzdoba kostela. I když je bohatá a obsahuje sochy a obrazy významných barokních umělců, je popisována jen v kapitolách monografií, které jsou zaměřeny na cisterciácký řád nebo v rámci encyklopedie řeholních řádů a kongregací. Monografie, které se týkají přímo zbraslavského kláštera, se zase než na kostel samotný více soustředí na popis ostatních budov. Dosud nebyla sepsána žádná monografie, která by pojednávala o kostele a jeho vybavení. Jako hlavní zdroje informací pro mou práci proto kromě výše zmiňovaných monografií posloužily především monografie o autorech jednotlivých uměleckých děl, inventáře a články z odborných časopisů.

Kostel byl původně hradní kaplí loveckého záměčku a do dnešní podoby byl přestavěn v polovině 17. století. V prostorách kláštera i kostela byl proveden archeologický průzkum, při němž byly nalezeny zbytky gotického i románského zdiva.

Významnou součástí výzdoby kostela je například gotický obraz Panny Marie Zbraslavské, jehož kopie se v kostele dnes nachází. Obraz byl uctíván nejen zde na Zbraslavi, ale také v ostatních kostelech v majetku kláštera a na dalších významných poutních místech. V současné době se ale na Zbraslavi žádné významné mariánské poutě nekonají.

V jednotlivých kapitolách bakalářské práce se zabývám počátky Zbraslavi od pravěku, stavem ve středověku před založením kláštera, gotickou podobou kláštera i jeho barokní přestavbou, osudem kláštera po jeho zrušení za Josefa II. do roku 1900 a ve 20. století. Pozornost věnuji zejména barokní výzdobě kostela: oltáři, nástěnným malbám, sochařské výzdobě, obrazu Panny Marie Zbraslavské a také náhrobním deskám a náhrobkům, jež se v kostele nacházejí.

Přehled literatury

Literatury týkající se klášterního kostela na Zbraslavi zatím nebylo mnoho zpracováno. Roku 1933 vyšla monografie Zdeňky Nyplové *Zámek Zbraslav*. Nejnovější monografie od Mojmíra Horyny, *Zámek Zbraslav*, byla vydána roku 1996. Kapitoly o zbraslavském klášteře nalezneme také v *Encyklopedii Českých klášterů* od autorů Dušana Foltýna, Petra Sommera a Pavla Vlčka, v *Encyklopedii řeholních řádů a kongregací od Milana Michaela Bubna* a *Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1142–1420* od Kateřiny Charvátové.

Dějiny bývalé obce, později města Zbraslavi píše František Hansl v monografii *Smíchovsko a Zbraslavsko*, dále Antonín Podlaha v *Soupise památek uměleckých a historických* a Karel Pašek v monografii *Zbraslavské listy*. Dále je možné se dočíst o Zbraslavi ve sborníku z roku 1977.

O výzdobě oltářů kostela se dočteme hlavně v literatuře týkající se autorů jednotlivých děl: od Oldřicha Jakuba Blažíka o v monografii a časopiseckém článku Janu Jiřím Bendlovi, o Ignáci Františku Platzerovi v monografii *Sochařství baroku v Čechách* a od Zdeňky Skořepové *O sochařském díle rodiny Platzerů*. Informace o obrazech od Karla Škréty nalezneme v Neumannově katalogu výstavy, kde jsou články jak o obraze sv. Bernarda z Clairvaux na bočním oltáři, tak o modelu původního oltářního obrazu Nanebevzetí Panny Marie. Jaromír Neumann také popisuje v katalogu výstavy Brandlův obraz Klanění pastýřů, dále Rudolf Kuchynka v *Památkách archeologických* z roku 1917/XXIX, a Miroslav Racek ve sborníku *Umění věků* z roku 1956. O původním renesančním hlavním oltáři byla napsána bakalářská práce Klárou Valentovou na Katolické teologické fakultě v roce 2008.

O přemyslovském pomníku mnoho zmínek není, krátce jej popisuje Jiří Kotalík v monografii *Jan Štursa*, dále stručně Zdeňka Nyplová v monografii *Zámek Zbraslav* a Kateřina Charvátová ve druhém díle monografie *Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1142–1420* popisuje rozmístění lebek v pomníku.

1. Historie Zbraslavi

1.1 První osídlení

Opevněné místo, stojící v místě dnešní Zbraslavi, kopec Hradiště a vrch Šance patřily keltským Bójům. Nejstarší nálezy pochází z pozdní doby kamenné, dále se zde našly pozůstatky ze střední a mladší doby bronzové. Tehdy, v období knovízské kultury, zhruba v 9. až 8. století před Kristem, došlo k výstavbě prvního opevnění.

V 5. až 4. století př. Kr. bylo založeno nové opevněné sídlo, sloužící i jako ochrana a útočiště. Osídleno bylo i podhradí na levém břehu Vltavy, tedy dolní část Zbraslavi, kde byly nalezeny zbytky polozemnic a kosterních hrobů. Zbytky opevnění a staveb svědčí o vynikajícím mocenském a kulturním centru. V 2. století př. Kr. Keltové založili hradiště zvané oppidum, tedy město, přesahující svoji rozlohou města ve středověku. Keltští Bójové vybudovali pevnost na vedlejší kopci zvaném Šance, přičleněnou k hradišti řadou důmyslných hradeb a příkopů. Zdi opevnění byly dlouhé, kamenné, se svisle zapuštěnými kůly a klešťovými branami. V létech Kristova narození byli Keltové vytlačeni germánskými kmeny pod vedením Marobuda, který napodoboval římský způsob boje i vládnutí a jehož cílem bylo ovládnout celou střední Evropu. Při vykopávkách byly nalezeny pozůstatky zbraní a kosterní pozůstatky, výhradně mužské. Byly nalezeny i stopy násilných zásahů, a to i posmrtných; zřejmě byla praktikována msta na pozůstatcích nepřátel. Germáni obývali území pouhých 26 až 28 let. V 5. až 6. století po Kristu, v období stěhování národů, přišli na naše území prapředkové Slovanů. Jejich pozůstatky byly nalezeny v hrobech. Zbytky keltského ani Marobudova hradiště však nijak nevyužívali a neupravovali jej.

Prapředkové Slovanů byli především zemědělci a přicházeli k nám ze Zakarpatské oblasti. Osídlovali území mezi Vltavou a Mží, širokou deltu s rozvětvenými koryty s močály a často zaplavovanými bažinami, tedy úrodnou půdou vhodnou pro zemědělství. K obživě jim posloužily i ryby z řeky a zvěř z okolních lesů. Slovanské osady měly své bůžky, kameny, stromy, studánky, obětiště a háje. Háj označoval jakousi rezervaci, do níž nebylo dovoleno zasahovat. Jako ideální místo k uctívání bohů sloužil usídlencům vrch Havlín. Od devátého století Slované pod vlivem příchodu křesťanství začali své mrtvé pohřbívat do hrobů namísto původního vršení mohyl. Z této doby pochází staroslovanské pohřebiště nalezené roku 1954 v lokalitě Suchý vrch při stavbě silnice z Lahovic do

Radotína. Další pohřebiště bylo objeveno pod Zbraslavským náměstím, podle způsobu pohřívání šlo o hroby pohanských Slovanů. To dokazuje, že místo bylo Slovy osídleno velmi záhy. Byly nalezeny pozůstatky jejich obydlí z 8. století – polozemnic s dusanou hliněnou podlahou a kamenným krbem uvnitř. Stěny byly z nosných kůlů s doškovou střechou dotýkající se země. Slovanská obydlí z 9. století již byla srubové, nezahlobená.

Dnešní název obce Zbraslav, někde zmiňované jako Izbraslav, možná tedy vznikl při osídlování Slovy, poněvadž Slované žili v rodech a místa (osady) často pojmenovávali po náčelníku svého rodu.¹

1.2 Zbraslav před založením kláštera

Názory na založení Zbraslavi jsou různé. Název znamenal Zbraslavův (dvorec, sídlo). Mužů s tímto jménem se ovšem naší historii objevuje více a míst s tímto pojmenováním také, např. Zbraslav u Kaplice, u Sušice, u Žlutic a u Brna. Ve staroslověnské legendě z 10. století je zmiňován nemanželský syn svatého knížete Václava, který mohl obec založit. Dalším možným zakladatelem byl Slavníkův syn Pobraslav nebo Dobraslav, který tu mohl mít tvrz. V kronice Václava Hájka z Libočan je uváděn vladyka Zbraslav, který v roce 840 nechal postavit dvůr mezi Vltavou a Mží. Pojmenoval jej svým jménem Zbraslav. Téhož roku jeho bratr Ród založil osadu Rodotín, dnes zvanou Radotín. Údaje, uváděné v kronice, se v pozdějších pramenech neobjevují. Z Hájkovy kroniky čerpali i další historikové v 19. století. Karel Vladislav Zap v *Památkách archeologických a místopisných* uvádí pověst o rytíři Zbraslavovi, který dal vystavět dvůr, nazvaný jeho jménem a který později odkázal kladrubským benediktinům. Další názor uvádí Vladimír Budil. Zbraslav vznikla jako dvorec šlechtice téhož jména, uváděného v listinách z let 1146 a 1160. Archeologické nálezy zbytků polozemnic, keramiky i kosterní pozůstatky se shodují s údaji uváděné v Hájkově kronice.²

Před založením kláštera cisterciáků byly dějiny Zbraslavi ovlivněny benediktinskými kláštery na Ostrově u Davle a v Kladrubech. K roku 1000 kníže Boleslav III. vydal listinu klášteru na Ostrově u Davle, založeném Boleslavem II. roku 999, v níž uvádí Lahovice (dnes součást Zbraslavi). Ostrovský klášter v roce 1187 vyhořel, v roce 1278 byl dále devastován braniborskými vojsky. Klášter později zanikl a mniši z něj se

---

1 PAŠEK 1995, 5 – 10

2 PAŠEK 1995, 14 – 16

usadili ve sv. Janu pod Skalou. Nejstarší písemnou zmínku o Zbraslavi nacházíme v darovací listině tentokrát kladrubského kláštera datované rokem 1115. Tato listina uvádí i kapli, dnes kostel sv. Havla na vrchu Havlíně, který pochází z 11. století a jehož v Čechách v té době neobvyklé patrocínium bylo pravděpodobně ovlivněno vlastnictvím benediktinů. (Řád benediktinů vznikl v Itálii, kde byl tento poustevník uctíván).

Kladrubští benediktini měli Zbraslav ve vlastnictví 100 let a měli zde i své sídlo. Klášter obývali vždy dva až tři mniši, kteří působili jako misionáři okolí, opat sem přijížděl na delší návštěvy. Roku 1239 své sídlo mniši předali pražskému biskupství. Zbraslav se krátce ocitla v držení Přemysla Otakara II., který do těchto končin rád jezdil na lov. Aby biskup častým pohostinstvím netrpěl škodu, směnil s ním Přemysl Otakar II. Zbraslav za jiné své pozemky.

Stavbu dřívějšího benediktinského románského probošství pohltila pozdější gotická a barokní stavba cisterciáckého kláštera. Pozůstatky severojižně orientované stavby z 12. století nebo konce třináctého se nacházejí v západní části prelatury a nedaleko kostela sv. Jakuba byly nalezeny zbytky zdí, pokládané za románskou svatyni neznámého zasvěcení z pozdější doby. Existenci stavby lze předpokládat proto, že probošství by se bez sakrální stavby neobešlo a kostel sv. Havla byl od kláštera poměrně daleko.³ Fakt, že zde stála svatyně, lze doložit i nálezy hřbitova z 12. století při východní stěně kostela sv. Jakuba. Dnes lze jen usuzovat, že benediktinské probošství stávalo místech západní části dnešní prelatury a přinejmenším na sousedním dílu budovy konventu.

Zbytky loveckého hrádku Přemysla Otakara II byly objeveny F. Chaloupkou na západní části hraniční zdi nad Krňovem. Gotické zbytky jsou zachované v rámci dnešní hodinové věže, dochovaly se také zbytky síně arkádového dvora.⁴

---

3 PAŠEK 1995, 9 – 10

4 PAŠEK 1995, 22 – 25

2. Klášter v gotické době

Již v roce 1288 se král Václav II. zabýval myšlenkou založit cisterciácký klášter. Karel Vladislav Zap ale za hlavní důvod založení kláštera považuje touhu krále po smíření s Bohem. Václav II. totiž dal na popud svých rádců popravit svého otčíma Záviše z Falkenštejna, ačkoliv nebyla prokázána jeho vina.⁵ Při cestě z generální kapituly v Cîteaux roku 1291 se zastavil sedlecký opat Heidenreich u krále Václava II. v Chebu. Panovník při této příležitosti znovu obnovil slib nové fundace, která měla vzniknout jako filiální ke klášteru v Sedlci. Na podzim 1291 panovník v doprovodu opata Heidenreicha, opata Dětricha z Waldsasen a sedleckého převora Konráda vyhledávali vhodné místo při toku Vltavy. Vybrali tři lokality – poničený benediktinský klášter na Ostrově u Davle, Zbraslav a Radotín. Po vzájemné poradě cisterciáckí hodnostáři vybrali Zbraslav. Mniši byli na Zbraslav uvedeni v neděli 20. dubna 1292, uvítání přítom králem, pražským biskupem i dalšími významnými osobnostmi. Biskup Tobiáš benedikoval původně sedleckého převora Konráda na opata nového kláštera na Zbraslavi. Řeholníci prozatím bydleli v bývalém loveckém dvorci Přemysla Otakara II., jehož kaple sv. Jakuba sloužila dočasně jako konventní kostel. Dne 10. srpna 1292 vydal Václav II. zakládací listinu a klášter pojmenoval Aula Regia (Síň královská), což mělo vyjádřit jednak jeho přízeň a jednak vazbu opatství a královského rodu. Klášteru byly darován důchod 400 hřiven stříbra, městečka Řevnice, Klíнец a část Štěchovic, 53 vesnic ve středních a východních Čechách (okolí Ústí nad Orlicí, České Třebové a Lanškrouna)⁶, 24 popluzí a množství lesů.

5 ZAP 1855, 73

6 ZAP 1855, 77

Václav z Boží Milosti král Český a Polský.

Známo budiž všem, že jsme, chtějíce býti stále účastni pobožných modliteb a orodování u Boha mužů duchovních podle řehole Cistercké, posvátný život vedoucích, na statku královském v Čechách, vůbec Zbraslav řečeném, ustanovili založiti klášter bratří řehole Cistercké, kterémuž jsme jménem o Královské síně (Aula Regia) dali, a to ku chvlé Boha a blahoslavené Marie Panny, na památku předkův našich a pro spásu duší, aby tam shromáždění bratří jmenovaného řádu Cisterckého stálé sídlo své mělo. Tento klášter zajisté ve srozumění s důstojným otcem, panem Tobiášem biskupem pražským, onoho místa vrchním pastýřem, chtěli jsme a chceme, zařídili jsme a zařizujeme aby bezprostředně byl podřízen klášteru Sedleckému téhož řádu Cisterckého a v téže diocesi Pražské, z kteréhož kláštera, totiž Sedleckého, bratr Konrad co opat s některými jinými bratřími po zavedení klášterní společnosti ve Zbraslavi ustanoven byl, což se také vztahovati má na jeho nástupce v opatství, jižto by buď z výše řečeného kláštera Zbraslavského anebo odjinud podle pravidel téhož řádu ustanoveni byli. Téhož bratra Konrada opata i jeho tovaryšstvo sami jsme s výše řečeným panem Tobiášem, biskupem Pražským, v toto místo uvedli a skutečné držení jeho odevzdali. Aby však řečený opat a bratři v tovaryšstvu nestrádali pomocí vezdejší, ano aby spíše jí podporování prospívali v duchovním životu svém a svobodněji boží službě posvětití se mohli, aby snadněji ucítili, že klášter královskou štědrotou nadán jest, dole psané statky naše královské za věno tomuto klášteru Zbraslavskému dali jsme a dáváme, udělili jsme a udělejeme ze zvláštní milosti, chtějíce, aby opat a bratři téhož kláštera, kteří nyní jsou a kteří i budoucně budou, tyto statky co své vlastní na vždy držeti a měli svobodně, v míru a pokoji. Tyto statky kázali jsme tu jmeny jejich poznamenati, aby toto od nás následující: na blízkou města Prahy Velké a Malé Chuchly, Lahovice, Vidín (ves ta, nyní

Fakt, že klášteru náležely také pozemky v okolí České Třebové, dodnes připomíná dřevěná kaple Panny Marie Zbraslavské v Kozlově.⁷

Dále bylo klášteru darováno: zlatý a drahokamy zdobený kříž, relikviáře s ostatky svatých, monstrance, kalichy a 200 hřiven na zakoupení knih. Klášter určil Václav II. za pohřebiště Přemyslovců. Klášter se tak stal třetím cisterciáckým klášterem vybudovaným panovníkem na našem území. Při zakládání opatství Václav II. navazoval na francouzský cisterciácký klášter Mons Regalis (Royaumont), založený Ludvíkem IX. svatým. Aula Regia, podobně jako klášter ve Francii, vznikla nedaleko hlavního města, aby v něm zakladatel mohl často pobývat.⁸

Klásterní gotický čtyřlodní kostel křížového půdorysu, zasvěcený Nanebevzetí Panny Marie, byl poprvé zmiňován v odpustkové listině bamberského biskupa z roku 1294⁹, pravouhlé kněžiště bylo rozděleno ochozem kaplí. V letech interregna 1307 až 1314 a při morové ráně roku 1318 byla stavba kostela přerušena. Od roku 1329 za přispění Elišky Přemyslovny stavba chrámu pokračovala přistavěním devíti kaplí na jižní straně. Na hlavní loď kostela navazovaly dvě bazilikální lodě, na jižní loď byla v době Elišky

---

neznámá, připomíná se též v listině Kladrubské od r. 1186), Komořany, Radotín, Černošice horní a dolní (Czernoticz majus, minus), Lipany, Lipenec (Lipenicz), Žabovřesky (Zaboves), Záběhlíce (Zabilicz), potom v župě Kamýčké (distr. Kemnicensis): městys Řevnice (villa forensis Hrzebenicz), Lety, Nová ves (blíž Mníšku), Slapy, Lhota (?), Buše, Přestavky (Praestablicz), Lečice (pod Kninem), Štěchovice (Zezechonicz, tehdejší ještě ves), Chrámy; potom okolo Mýta (Vysokého), Stadouň (Stradim) a Džbánov (Czusnov); potom v župě Poličské Banin (Banins, něm. Bohnau); Nová Bělá, potom v župě Ústecké samo město Ústí (Wilhelmswerd, quae et Usci dicitur), Oldřichovice (Ulrichsdorff), Kerhartice (Gerhardsdorff), Bytov (?), Český Bytov (?), Třebová krátká, Třebová dlouhá, Knapovec (Khappendorf), Houžovec horní (Hertichsdorff), Jansdorf (?), Dobrouč dolní (Liebenthal), Dobrouč horní (Ditrichspach, nyní Dittersbach), městys, který se nazývá Třebová Česká, Parník, Rybník, Zhoř, Skuhrov, Malín (?), Kunžvald (Kunigsfeldt), Helvikov (Hervigsdorf, nyní Hermigsdorf), Ostrov (Michelsdorf); potom v župě Landskronské samo město Landskron, Zichlínek (Sichlingsdorff, nyní Sichelsdorff), Sázava (Zasov, nyní Zosau), Albrechtice (Albrechtsdorff, nyní Olbersdorf), Herbortice (Herbortsdorff), Heřmanice (Hermansdorff), Výprachtice (Wiprechtsdorff), Reinprektsdorff (snad nynější Riedersdorf?), Jablonné, městys, Perchtolsdorff (?), Ludmirdorff (?), Werneřovice (Wernhersdorff, nyní Wetzdorf), Bystré (Waltersdorff), Petrovice (Petersdorf), Čermná (Rothenwasser), Jakubovice (Jacobsdorff, nyní Jockelsdorf), Třešnovce (Jansdorff, nyní Johndorf), Rudoltice (Rudolphsdorff, nyní Rudelsdorf), Damník (Tamichsdorff, nyní Thomigchschorff), Trpík (Tirpings, nyní Tirpes), Luková (Lucov), Wotsdorff (?), a Kozí noha (Cigenfus) se vším, co od starodávna k této župě Landskronské náleželo, s lidmi, vinicemi, rolemi oranými i neoranými, vrchy, rovinami, lesy, lukami, pastvinami, s rybolovstvím ve vodách a potocích, se vším právem a právomocností, s důchody, užitky a jiným příslušenstvím, tak že soudcové vsí a měst výše řečeného kláštera, kteří tam od opata dosazeni budou, ve městech a všech podle výsady od nás těmto městům a všem udělené a podle zvyku v každém případě plnou a svobodnou moc míti mají, vrchnictví a práva, jež nad jinými kláštery a jejich statky máme, též nad tímto klášterem a statky k němu náležejícími sobě a svým dědicům na vždy vyhrazující. Ze zvláštní přízně a milosti k řečenému opatu a klášteru Zbraslavskému povolujeme i to, aby v našich lesích v sousedství jsoucích pro zaopatření opata a k stavbě domů potřebné dříví bez překážky porážeti směli.

7 <http://kozlov.webnode.cz/products/kaple-panny-marie-zbraslavske/>, vyhledáno 2. 4. 2014

8 CHARVÁTOVÁ 2002, 187, 189

9 BENEŠOVSKÁ/JEČNÝ/STEHLÍKOVÁ/TRYML 1986, 385

Přemyslovny připojena další, čtvrtá. Křížení transeptu a chóru vynášely čtyři mohutné pilíře, z nichž jeden byl částečně odkryt. Pravoúhlý stejnorodní východní chór měl po obvodu deset pětibokých kaplí oddělených plnými příčnými zdi.¹⁰ Stěny kostela byly z cihel. Chrám Nanebevzetí Panny Marie nakonec velmi majestátní byl Petrem z Aspeltu vysvěcen roku již roku 1307. Údajně měl dosahovat délky 106 metrů.

Na severní stranu kostela navazovala kvadratura s konventem směrem k břehu Berounky, k jejímu dnešnímu slepému rameni zvanému Krňák. Severně od transeptu kostela ve vnějším traktu východního křídla se nacházela sakristie, knihovna, kapitulní síň, posluchárna a chodba navazující na východní křídlo k hlavnímu portálu konventu. Za chodbou byla umístěna ohřívárna pro mnichy a dvojpodlažní klášterní kuchyně, sahající až k břehu řeky šikmo uzavřenou obvodovou zdí. Na šikmou zeď navazovala ohrada uzavírající malou zahrádku mezi řekou a severním křídlem konventu. Ze severního křídla, na východní straně v sousedství kuchyně a ohřívárny, vedlo schodiště nahoru do dormitáře. Západně od něj zabíral rozlohu ohromný refektář klenutý pěti poli křížových kleneb. Nelze situovat některé další užitkové prostory, jako toalety, lázně a sklady. Absence traktu pro konviše, obvykle umístěvaného v západním křídle konventu, prozrazuje, že zbraslavští mniši byli osvobozeni od fyzické práce. Rajský dvůr zbraslavského konventu na západní a jižní straně vymezoval pouze jednotrakt křížové chodby. Jižní rameno přiléhalo k severní obvodové zdi konventního chrámu. Prostor rajského dvora byl čtvercový a všechna průčelí křížové klenby měla rozsah šesti polí křížové klenby interiéru, zevně vyjádřený opěrnými pilíři. Klenební pole vystupující do dvora sloužilo pravděpodobně jako studniční stavení.¹¹

Půdorys kláštera s nákresem kostela byl nalezen při opravě věže kostela v Horních Mokropsích roku 1850.**[1]** Archeologický průzkum v letech 1977 – 1978 skutečně odhalil východní část kostela s ochozem kaplí. Stejně tak prokázal podobu kostela s bazilikálně oddělenými loděmi.¹²

V klášteře byly pohřbeny děti Václava II.: Anežka, Guta, Jan, další Jan a Jitka. Dále zde bylo uloženo srdce Václavovy sestry Anežky, které sem bylo přeneseno z kostela sv. Františka při Anežském klášteře. Po stavbě kostela roku 1305 do něj byly přeneseny ostatky výše jmenovaných z původní kaple sv. Jakuba. Dalšími zde pohřbenými členy královské rodiny byl Václav II., Přemysl Otakar, potomek Elišky Přemyslovny a Jana

---

10 CHARVÁTOVÁ 2002, 239

11 HORYNA 1996, 10 – 11

12 KUTHAN 1979, 333

Lucemburského, Eliščina mladší sestra Markéta Lehnická s dítětem Mikulášem a dcera Elišky Přemyslovny a Jana Lucemburského jménem Eliška. Z Olomouce sem Eliška Přemyslovna nechala přenést tělo zavražděného krále Václava III. Místo posledního odpočinku tu našla i sama Eliška Přemyslovna a její prvorozená dcera Markéta, provdaná za Jindřicha, vévodu Dolnobavorského. Václav IV. zde nechal pohřbít svou první ženu Johannu Bavorskou.¹³ Umístění a uspořádání hrobek napodobovalo styl v St. Denis u Paříže. Hrobky byly umístěny v chrámovém chóru a byly samostatné.

Vyměření Přemyslovců nastaly klášteru těžkosti. Zapojení opata Konráda v diplomacii českého státu – zprostředkování sňatku Elišky Přemyslovny s Janem Lucemburským – mělo za následek opakovaná loupežná přepadení kláštera příznivci Jindřicha Korutanského. I když královna Eliška Přemyslovna iniciovala další stavební činnost, šlechtici a později i král Jan Lucemburský klášteru na delší období zcizují pozemky ve východních Čechách (Lanškrounsko) a obírají jej o výnosy z nich. Teprve za panování Karla IV. jsou klášteru potvrzena jeho privilegia. Klášter jeho rozhodnutím osvobozen od placení zemské berně a vzkvétá. Tou dobou v něm žilo 300 mnichů a o jeho výstavnosti se zmiňuje i Eneas Silvius Piccolomini, pozdější papež Pius II. Také Václav IV. klášter navštěvoval a byl zde nakonec podle svého přání pohřben i když kvůli husitským bouřím s prodlevou a jen potajmu a neokázale.

Před rokem 1311 postupně vznikala klášterní nemocnice. K roku 1418 jsou v areálu doloženy další sakrální stavby: kaple v bráně kláštera a kaple, jež byla součástí klášterní nemocnice. V mladších zprávách je patrocinium nemocniční kaple uváděno jako sv. Jan Křtitel.¹⁴ Podle dochovaných zpráv se jednalo o prostornou vysokou gotickou stavbu.

---

13 CHARVÁTOVÁ 2002, 214 – 215

14 ČECHURA 2012, 224

3. Klášter od husitských válek až po 17. století

Již v roce 1419 mniši, vědomi si blížící se válečné vřavy, převezli cenné předměty na Karlštejn.¹⁵ V červnu 1420 Zikmund Lucemburský ležel táborem poblíž kláštera a své vojsko přesunul směrem k Praze. Za poskytnutí pohostinství Zikmundovi přišla brzy odplata. Dne 12. června v místě dnešního Loretánského náměstí byli upáleni čtyři zbraslavští mniši, poněvadž odmítli odložit hábity a přijímání pod obojí. Desátého srpna 1420 Táboři a Pražané vedeni fanatickým knězem Václavem Korandou přitáhli ke Zbraslavi a klášter zpustošili: zničili výzdobu, z hrobů vybrali šperky a kosti rozmetali, náhrobky rozbili, budovy vypálili. Mniši stačili utéci zejména do kláštera Alzelle u Míšně. Majetek kláštera pak používal jako zástavu Zikmund Lucemburský, část si přivlastnila šlechta a města. Mniši se po patnácti letech vrátili, ale klášter živořil celé následující století. Výstavný konventní chrám i konvent byly zničeny a na opravy nebyly peníze. Dokladem toho je fakt, že v dalších letech 15. a 16. století klášter zastavoval své obce, část majetku bylo nutné prodat.¹⁶

Pro kdysi významný klášter to byla doba ústupu do pozadí. Počet řeholníků býval dlouho nepatrný ve srovnání s dobou Karla IV., v roce 1522 jich bylo 12.¹⁷ Do klášterního života např. do ustanovení opata se vměšují panovníci. Za Rudolfa II. císařský dvůr využíval louky Zbraslavského kláštera jako konírnu, ale nájem neplatil.

Roku 1611 byl klášter vydrancován Pasovskými,¹⁸ o rok později uherským vojskem ve službách císaře Matyáše. Roku 1618 odbojní čeští stavové klášteru zkonfiskovali majetek, jeho větší část získal Jindřich Matyáš hrabě Thurn. Po vítězství na Bílé hoře byly klášteru majetky restituovány. Avšak roku 1631 byl klášter opět napaden Sasy, 1639 jej poškodili Švédové. Budovy byly zřejmě opraveny, protože v roce 1646 a 1647 klášter navštívil Ferdinand III. se svým synem Ferdinandem IV. Roku 1648 klášter vyplenili vojáci generála Wittenberga.¹⁹ Teprve po skončení třicetileté války se klášteru znovu začalo dařit. Opatové působili ve funkci vizitátorů klášterů v Čechách, znovu dostávali pod svou správu fary na svém panství a také zpět vykupovali bývalé statky kláštera. Bylo možné započít i rozsáhlé stavební práce.

---

15 NYPLOVÁ 1933, 16

16 BUBEN 2006, 288 – 289

17 PAŠEK 1995, 62

18 PAŠEK 1995, 63

19 PAŠEK 1995, 64 – 66

4. Barokní přestavba kláštera

4.1 Kostel

Ve zdivu dnešního barokního kostela sv. Jakuba staršího se nacházejí zbytky gotické cihlové stavby, zřejmě patrové kaple známé i z jiných cisterciáckých klášterů. Z kaple je dosud dochován portálek, který dovoluje předpokládat původní spojení s královským sídlem.²⁰ Roku 1650, za opata Jakuba Martiniho, bylo kvůli nepříznivé finanční situaci upuštěno od plánů na stavbu nového kostela a kaple sv. Jakuba byla rozšířena na kostel.²¹ Byla přistavěna jižní loď pro umístění nalezeného obrazu Panny Marie Zbraslavské. Současná podoba kostela odpovídá úpravě mezi lety 1743 – 1756.²² Roku 1743 byla před hlavním oltářem vyzděna krypta pro pohřbívání opatů, opatřená kamenem s nápisem „Morte aequanum omnes – Smrt spojí všechny.“²³

Dispozice kostela sv. Jakuba odpovídá cisterciáckým zvyklostem a má tedy tvar kříže. Karel Vladislav Zap uvádí, že na průčelní zdi křížového ramene kostela byla deštěm poškozená freska s námětem Václava II., kráčejícího bosýma nohama v průvodu biskupa a šlechtice, nesoucího obraz Zbraslavské madony. Interiér kostela osvětlují půlkruhová okna. Z křížení lodí vyčnívá jednoduchý osmiboký sanktusník. Kněžiště je klenuté valenou klenbou s lunetami.²⁴ Na jižní straně kostela v západní části přiléhá předsín s tympanonem, jednoduchým půlkruhovitým portálem s toskánskými hlavicemi a klenákem.[2] Po obou stranách portálu jsou umístěny pilastry, jež jsou zakončeny hlavicemi. Hlavice pilastrů v horní části přecházejí v korunní římsu.[3] Fasáda předsíně je tvořena bosáží. V tympanonu je mozaika poprsí Krista na zlatém pozadí. Portál do kostela také odpovídá době rozšíření kaple na kostel, je pravděpodobně pískovcový, s římsami před obloukem a klenákem. Cvikly jsou zdobeny květinami. Závěr portálu tvoří korunní římsa. Konvent s kostelem spojuje zeď s portálem s uchy a boltci, zakončený segmentovým frontonem s rozeklanou základnou a s čučky.[4] Freska ve frontonu znázorňuje sv. Cecílii, hrající na klávesový hudební nástroj. Dále kostel s konventem spojuje prampouch.

20 CHARVÁTOVÁ 2002, 240 – 241

21 BUBEN 2006, 291

22 PROCHÁZKA 1977, 37 – 39

23 PAŠEK 1995, 69

24 NYPLOVÁ 1933, 64 – 65

4.2 Konvent

Stavbu konventu v barokní podobě inicioval opat Wolfgang Lochner (1684 – 1716), plány pro ni vypracoval Jan Blažej Santini Aichel.[5] Při stavbě, jež se rozvíjela po jednotlivých křídlech, bylo využito románské zdivo benediktinského probošství.²⁵ Před rokem 1716 bylo východní křídlo předáno k užívání. V jeho jižní části se nachází velký sál, který se měl stát sakristií plánovaného barokního kostela. V letech 1716 – 1726 byly postaveny reprezentativní prostory a refektář. Dále se se stavbou pokračovalo západním směrem.

Po smrti Jana Blažeje Santiniho Aichela v rozestavěném díle pokračoval František Maxmilián Kaňka, který zjednodušil plány architektury. Jednodušší výzdoba je patrná na západním a východním křídle konventu a pročlenění stěn místností v patře severního křídla. Kaňka dostavěl i horní poschodí konventu a zakončil je trémovými stropy. Na štítě refektáře dal vyhotovit nápis:“ Wenceslas Pius Bohemiae Rex VI Fundator Aulae Regiae – Václav zbožný, šestý český král, zakladatel Královké síně“ a letopočet dokončení – 1738.²⁶ Na vrcholu štítu je socha Václava II. a dvou andělů po stranách od sochaře Václava Matěje Jäkela.

Po smrti opata Lochnera, za opata Tomáše Budecia započala druhá etapa výstavby konventu. Tehdy bylo budováno severní křídlo konventu a západní křídlo konventu. Trojlísté záklenky oken křížové chodby odpovídají Santiniho barokní gotice.[6] Interiér je zaklenut českými plackami, v osách kupolemi na pendantivech. Pilíře pokrývají polosloupky a podkládané pilastry s římskými hlavicemi, vytvářející zmnožené triumfální oblouky, které připomínají gotické klenební konstrukce.²⁷

Roku 1727 byly prostory severního křídla vyzdobeny štukovou výzdobou od Tommasa a Martina Soldati.²⁸ V prvním patře konventu se nachází tzv. Královský sál, vymalovaný Václavem Vavřincem Reinerem v roce 1728. Námětem výmalby je cyklus historie kláštera. Fresky pokrývají strop, západní a východní stěnu sálu. Nástrovní freska znázorňuje svěcení základního kamene klášterního kostela v roce 1292, pokračuje nástěnnou malbou pasování rytířů, naproti níž se nacházejí pozůstatky fresky s námětem krále Václava II. předávající dary klášteru a uvádějící mnichy do konventu. Cyklus doplňují čtyři medailony v supraportách nad vchody do sálu: Zbraslavští cisterciáci u úmrtního lože Václava II. a naproti zjevení se Václava II. jeho příteli brixenskému

25 SEDLÁK 1987, 135

26 PAŠEK 1995, 74

27 SEDLÁK 1987, 136

28 HORYNA 1996, 17 – 18

biskupu Janovi ve snu.²⁹ Refektář v přízemí byl vymalován Františkem Karlem Palkem. Zde je námětem fresky svatební hostina, kterou vystrojil král svému synu. Pozvaní hosté se však buď vymlouvali že nemohou přijít nebo dokonce jeho posly ztýrali a zabili. Dále je zde zachována nástropní freska s podobenstvím o člověku, který přišel na svatbu bez svatebního roucha.³⁰ Ve vstupních stěnách se nachází nezřetelné fragmenty supraport.

Na klenbě knihovny, nacházející se v polopatře jižní části, jsou fragmenty Palkovy fresky Panny Marie s Ježíškem mezi anděly, kteří nesou nástroje Arma Christi. Před Bohorodičkou klečí sv. Bernard z Clairvaux a sv. Benedikt z Nursie.³¹ Freska byla narušena stavbou schodiště při přestavbě kláštera na zámek a nevhodným restaurováním v roce 1926 Antonínem Häuslerem³².

4.3 Prelatura

Po smrti Jana Blažeje Santiniho Aichela pokračuje ve stavbě dle Santiniho plánu František Maxmilián Kaňka. Stavbu prelatury samotné navrhl a provedl Kaňkův vyučenec a zaměstnanec architekt Jan Václav Špaček. Smyslem přestavby původní středověké prelatury, započaté v roce 1730, bylo vytvořit reprezentativní prostory pro přijímání vysoce postavených návštěv. Budova prelatury je jednopatrová, její severní průčelí je náročně členěno. Střední rizalit zdůrazňuje trojúhelníkovitý štít. [7]

Před rekonstrukcí objektu v roce 1982 byl proveden kompletní stavebně historický průzkum. Při něm byl v severozápadním nároží objeven neúplný trakt intaktního románského zdiva, zejména kvádříkového z druhé poloviny 12. století. Pod západním křídlem prelatury je mohutný jednotrakt valeně klenutých sklepů o čtyřech prostorách. Cihlové klenby s lomovými kameny pochází z doby gotické. Prostory sklepů jsou odděleny gotickými půlkruhovitými portály. Dispozice sklepů s bohatou architektonickou výbavou naznačuje, že se jednalo o významný objekt, téměř jistě šlo o probošství kladrubských benediktinů³³. Mezi gotické pozůstatky patří také ostění gotického okénka odhalené severně od kostela sv. Jakuba. V jeho vyzdívce na vnější straně okénka byla objevena freska gotické piety z poloviny 14. století, koncem 15. století přemalované výjevem ukládání Krista do hrobu.³⁴

---

29 VÁCHA 2003, 16 – 19

30 PREISS 1999, 183

31 PREISS 1999, 184

32 NYPLOVÁ 1933, 56

33 HORYNA 1984, 177 – 180

34 PAŠEK 1995, 77

Na jihu prelatury se nachází věž s cibulovitou bání a kamenným gotickým obloukem. Nad vchodem jsou osazeny znaky majitelů zbraslavského panství s letopočty: Přemyslovců, cisterciáků, knížat z Oettingen-Wallersteinu a rytíře Bartoně z Dobenína. Na západ k věži přiléhá schodiště upravené projektantem Čenským do třetího patra. K východní straně věže přiléhá jednopatrová budova zdobená kvádrovými sgrafity a vedle nižší budova, která až do roku 1764 sloužila jako klášterní pivovar.³⁵

Interiér prelatury byl vyzdoben opět štukatérem Tomassem Soldatim a freskařem Václavem Vavřincem Reinerem. Námětem maleb jsou částečně doložené události z počátků existence kláštera.³⁶ V opatské jídelně vidíme opata Konráda v čele deputace českých pánů a cisterciáků, žádajícího císaře Jindřicha VII. o sňatek Elišky Přemyslovny a Jana Lucemburského. O dalších dvou freskách se soudilo, že představují krále Václava II., jenž ukazuje opatovi Konrádovi darované pozemky a Václava II., jak společně s opatem Konrádem přihlíží k rybolovu. Vácha však vysvětluje, že ve skutečnosti se jedná o výjevy z návštěv panovníků v klášteře: v jednom případě šlo Ferdinanda III. (29.7.1646) a v druhém o Ferdinanda IV. (10.8.1646).³⁷ Freskovou výzdobu po Reinerově smrti dokončil František Karel Palko. Náměty odpovídají původní myšlence zobrazit přátelské styky kláštera s panovnickým rodem a tak vidíme malbu Krále Václava II. s opatem Konrádem na projížďce po řece, malbu Marie Terezie s doprovodem na loďce při výletě na Zbraslav a nakonec Marii Terezii, jak přijímá opata Adama II. a potvrzuje mu klášterní privilegia.³⁸

S budovou konventu je prelatura spojena úzkou chodbou. K jihu sousedí těsně s kostelem a uzavírá malé, čtvercové nádvoří, kde jsou v kamenných ostěních nad vchodem ke kuchyni a pokojům osazeny znaky opatů. Jeden pochází z roku 1631.

Z nádvoří je přístup ke klenutým sklepům, kde se nachází staré zdivo s ostěním. Jedná se o pozůstatky loveckého záměčku Přemysla II. Otakara. V severozápadní části přízemí prelatury je zahradní síň vybudovaná dle projektu Dušana Jurkoviče. Její klenba a stěny jsou vyzdobeny oblázky a čtverečky mramoru.³⁹

---

35 NYPLOVÁ 1933, 57 – 58

36 HORYNA 1996, 20

37 VÁCHA 2003, 22 – 24

38 PREISS 1999, 187 – 191

39 NYPLOVÁ 1933, 58

4.4 Nerealizované projekty

Lze předpokládat, že v místě gotického kostela Nanebevzetí Panny Marie měl být vystavěn nový, barokní. Není známo, zda mělo jít o úplnou novostavbu nebo opravu zničeného chrámu. Viktor Kotrba ve své knize uvádí možnou podobu ve slohu barokní gotiky.⁴⁰

---

40 KOTRBA 1976, 88

5. Klášter po zrušení

5.1 Klášter po zrušení do roku 1900

Přízeň císařského dvora se rychle změnila. Již roku 1767 Marie Terezie vydala zákon omezující počet klášterů, jehož součástí bylo omezení v přijímání dorostu, tzv. „*numerus clausus*“. To mělo zamezit úniku pracovních sil. V roce 1769 zřídila „úřad pro církevní záležitosti“, který měl církev podrobit státu ve všech činnostech, které se netýkaly náboženských úkonů. Roku 1771 omezila soudní pravomoc klášterů. Dne 4. března 1781 Josef II. zakázal styky se zahraničními kláštery, zejména představenými v Římě. To bylo jen další přirostření dřívějšího nařízení Marie Terezie, kterým bylo řádům zakázáno posílat peníze představeným do zahraničí a zákazu ustanovení církevních představených – cizinců. Dne 29. listopadu 1781 vydal Josef II. patent příkazující zrušení klášterů, které se nezabývaly společensky prospěšnou činností. První vlna rušení klášterů začala v květnu 1782 a trvala až do 1. října 1784. Ze sedmi cisterciáckých klášterů tak byly zachovány pouze dva.⁴¹

Pro zbraslavský klášter svítla naděje v roce 1783, kdy mu byla potvrzena privilegia. Ve snaze zachránit klášter byla do kostela sv. Jakuba, zpřístupněného věřícím, přenesena křtitelnice z kostela sv. Havla. Proto se zde konaly i křty.⁴² Ke zrušení kláštera došlo dne 2. prosince 1785 po úmrtí posledního zbraslavského opata Celestýna Stoye v srpnu 1785. Důchody a poplatky přešly náboženskému fondu, který se stal nástupcem hospodářství. Klenoty a další cennosti ze Zbraslavi a Slap byly prodány dražbě. Klášterní kostel sv. Jakuba se stal farním. Roucha přešla budějovické kapitule. Stříbrný poklad byl většinou roztaven ve válkách s Francouzi a zbytek dopraven do budějovické kapituly. Knihovna s archivem a neprodanými věcmi byly předány do Prahy.⁴³

V květnu 1786 všichni řeholníci většinou přešli na menší fary. Na Zbraslavi zůstal jeden kněz se dvěma kaplany.⁴⁴ V tomto roce byl také zrušen původně špitální kostel sv. Jana Křtitele⁴⁵. Byl přepatrován; dolní patro sloužilo jako stáj, horní jako sýpka. Klášter a panství prodal náboženský fond Belgičanu Josefu hraběti de Souvaigne, který zde nechal zřídit rafinérii cukru. Úpravami provedenými Matyášem Hummelem a Ignácem Janem

41 BASTL 1995, 156, 167

42 PAŠEK 1995, 82

43 PODLAHA 1909, 290

44 ZÁVĚTA 2009, 23 – 24

45 ČECHURA 2012, 224

Nepomukem Palliardim byly téměř zničeny Santiniho interiéry. Hospodaření bylo ztrátové. Roku 1812 zbraslavské panství koupil průmyslník Antonín Richter z Prahy. Obnovil výrobu cukru a zavedl zde výrobu chemikálií. Přízpusobením objektu nové výrobě mělo za následek poničení konventu.⁴⁶ Roku 1825 panství koupil bavorský kníže Friedrich von Oettingen-Wallerstein. V letech 1829 až 1824 dal postupně upravit a dostavět prelaturu k využití na zámeckou budovu. Tak byly zachráněny interiéry prelatury před zkázou. Nicméně objekt kláštera sloužil dál jako význačný pivovar, pokračovalo se ve výrobě cukru. Přibližně v roce 1900 byla královská síň v patře konventu užívána jako varna a sušárna cukru. Místnost byla znehodnocena rozdělením na tři patra a prosekáním otvorů pro trámy. Refektář sloužil jako seník.

5.2 Objekt zrušeného kláštera po roce 1900

Roku 1910 klášter přešel průmyslníkovi rytíři Cyrilovi Bartoňovi-Dobenínovi. Nechal opravit prelaturu a zastavil průmyslovou výrobu v konventu. V této době byly také provedeny archeologické průzkumy a objeveny zbytky původních staveb. Konvent byl restaurován v letech 1912 – 1925 podle návrhu Aloise Čenského, profesora české techniky, a Otakara Nyply. Na rekonstrukci v rámci Zbraslavského kláštera se v letech 1911 – 1914 podílel i Dušan Jurkovič.

Roku 1939 zapůjčil Cyril Bartoň část zámku Národní galerii v Praze. V budově konventu byla zřízena expozice obrazů a plastik z doby baroka a 19. století. Ačkoliv byl Cyril Bartoň roku 1927 za své zásluhy o znovuoobnovení Zbraslavi jmenován čestným občanem Zbraslavi, byly Bartoňům po roce 1948 všechny budovy s pozemky zabaveny. V roce 1954 byla v zámku i v parku umístěna expozice českého sochařství, zejména děl Myslbekových a Štursových. V té době šlo o výjimečnou instalaci, poněvadž nebylo zvykem samostatně vystavovat sochařská díla. V letech 1967 až 1976 byl konvent uzavřen a adaptován ke galerijním účelům. Od otevření byla v konventu umístěna expozice 19. století.⁴⁷ Roku 1989 byl objekt vrácen Bartoňům. Od roku 1998 do roku 2009 zde byla expozice asijského umění.

---

46 ZÁVĚTA 2009, 26

47 CHALOUPKA 1977, 42 – 43

6 Vnitřní zařízení kostela sv. Jakuba

6.1 Oltáře

6.1.1. Hlavní oltář

Hlavní edikulový oltář je ze sliveneckého a radotínského mramoru je konkávního tvaru, retáblum je tvořeno pilastry a sloupy zakončenými kompozitními hlavicemi. Retáblum uzavírá segmenový prolomený fronton, nad ním je ještě umístěn fronton roztržený. Horní část oltáře tvoří štítový nástavec zakončený neúplným frontonem. Etáž mezi mensou a retáblem tvoří svatostánek, který má pozlacená dvířka a na nich reliéf monstrance.

Sochařskou výzdobu zlaté barvy provedl Ignác František Platzer. Po stranách oltářního obrazu stojí na evangelní straně socha sv. Benedikta z Nursie, držícího berlu s uvázanou stuhou, s mitrou navrchu berly, která symbolizuje opatství, u levé nohy je pták s chlebem v zobáku. Na epištolní straně je umístěna socha sv. Bernarda z Clairvaux držícího knihu, jako symbol církevních spisů a nástroje Arma Christi, které ukazují jeho zalíbení v Ukřižovaném Kristu.⁴⁸ V horní části oltář zdobí okřídlení putti a andělé. Štítový nástavec vyplňuje Boží oko s paprsky a oblaky jako symbol uvítání Panny Marie ve věčné slávě. Na samém vrcholu oltáře nahoře uprostřed je umístěna mariánská koruna. [8]

Oltářní obraz, vsazený do rámu s rokaji v horní části, namaloval benátský malíř Giovanni Baptista Piazzetta. Námět odpovídá cisterciácké tematice. Tematika plátna je rozdělena na dvě scény – pozemskou a nebeskou. V horní části obrazu vidíme Pannu Marii podepíranou dvěma anděly v oblacích, ve spodní části stojí apoštolové u prázdného hrobu. Postavy apoštolů jsou bez atributů, avšak podle tváře lze určit svatého Petra stojícího s rozevřenými rukama uprostřed obrazu, dále sv. Tomáše se sv. Pavlem v rozhovoru nad Mariiným hrobem. Na zemi mezi apoštoly leží klobouk a hůl. To jsou obvyklé atributy sv. Jakuba Staršího, patrona kostela. Sv. Jakub je znázorněn klečící a obrácen zády směrem k divákovi. Vedle sv. Jakuba Staršího se nachází postava, dle rytiny možná sv. Tadeáše, která je ovšem zakryta sochou sv. Benedikta. K obrazu se dochoval i model v Clevelandském muzeu umění. Obraz i model pochází z roku 1744. Obraz byl částečně inspirován Tizianovou Asumptou. Podle legendy obraz daroval klášteru anglický lord, který byl kvůli velké vodě nucen přenocovat v zbraslavském klášteře, jako výraz díků za

---

48 PODLAHA 1909, 293

pohostinství.⁴⁹

Před dnešním hlavním oltářem zde byl pravděpodobně umístěn ještě jiný barokní oltář,⁵⁰ jehož součástí byli andělé a v němž byl zasazen oltářní obraz, namalovaný Karlem Škrétou kolem roku 1668. O jeho existenci nás informuje zpráva z roku 1665 z oseckého cisterciáckého archivu. Víme s určitostí, že jeho tématem bylo také Nanebevzetí Panny Marie, víme že i na tomto obraze byla zvýrazněna postava apoštola Jakuba Staršího. Kam přišel originál obrazu po náhradě Piazzettovým oltářním obrazem, není známo.⁵¹ Dochovaná skica a model⁵² prozrazují, že ze všech Škrétových Nanebevzetí Panny Marie šlo o nejnápaditější zpracování tématu, lze na něm pozorovat principy iluzivně dynamického baroka. Nejsvětější Trojice na něm byla umístěna vlevo nahoře. Panna Maria se vznáší směrem k ní obklopená anděly, z nichž část je natočena směrem k divákovi. Na obraze po uhlopříčce z levého horního rohu směrem do pravého dolního rohu ubývá světla. V dolní části obrazu je vidět hrob, do nějž část apoštolů nahlíží, část z nich se dívá směrem k nebi, část směrem k divákovi. Spěchající sv. Jakub Starší s poutnickou holí je na obraze umístěn vlevo dole.

6.1.2 Renesanční hlavní oltář

Ještě před dnešním hlavním oltářem a oltářem s obrazem Karla Škréty, stával v presbytáři tabulový rozebratelný oltář, který byl vytvořen augsburgským truhlářem Adolfem Daucherem v první polovině 16. století. Je vyřezán z lipového dřeva. Menza oltáře se nedochovala. Skládá se z predely a tří oltářních nástavců. První oltářní nástavec od predely odděluje architráv nesoucí čtyři sloupy, dva vnitřní nesou oltářní nástavec se dvěma menšími sloupy, které dále nesou půlkruhový nástavec.⁵³ [9]

Tématem ikonografie oltáře je Kristův rodokmen. V půlkruhové nice zdobené pozlaceným rostlinným ornamentem leží socha Jesse, z jehož hrudi roste kmen révy, na němž v akantovém květovém útvaru spočívá postava jeho syna krále Davida. Vinná réva s postavami z Kristova rodokmenu dále pokračuje nad římsou v prostoru mezi sloupy. Ústředním motivem oltáře je stojící socha Panny Marie jako patronky cisterciáckého řádu, napravo stojí socha patrona kostela, sv. Jakuba Staršího, vlevo postava sv. Jana

---

49 PETÁKOVÁ 2009

50 BLAŽÍČEK 1982b, 10

51 NEUMANN 1974, 126 – 128

52 STOLÁROVÁ/VLNAS 2010, 252

53 VALENTOVÁ 2008, 10 – 11

Evangelisty. Vnitřní sloupy pokračujícího nástavce jsou přerušeny římsou a nad ní dále pokračují v horním nástavci, kde se nachází Trůn milosti. Mezi nimi a Trůnem milosti, obklopeným z obou stran klečícími postavami andělů s kadidelnicemi, se rozrůstá růžový keř.⁵⁴

Nad Trůnem Milosti, se v dalším nástavci, tvořeném dvěma sloupkami, nacházejí symboly čtyř evangelistů ve věnci s plody vinné révy. V nejhornějším půlkruhovém oltářním nástavci je postava dítěte, která v levé ruce drží kříž a pravou rukou žehná. Akademický sochař Karel Stádník považuje kříž za nepůvodní, dítě tedy drželo něco jiného, možná knihu. V tomto případě by mohlo jít o výjev z apokalypsy.⁵⁵

Oltář byl roku 1744 při barokizaci kostela sv. Jakuba odstraněn, protože se do nového interiéru nehodil. Byl přenesen na půdu, v letech 1851 až 52 zrekonstruován a přenesen do původně farního, dnes hřbitovního kostela sv. Havla na blízkém vrchu Havlíně. V letech 1963 až 1967 byl restaurován akademickým sochařem Karlem Stádníkem. Roku 1967 byl vystaven na světové výstavě Expo v Montrealu jako ukázka české sochařské renesance a poté opět navrácen do kostela sv. Havla. Opuštěnost místa a nedostatečné zabezpečení kostela vytvářela příležitost pro zloděje uměleckých děl, kteří z oltáře ukradli několik drobnějších částí a sošek. Kostel sv. Havla byl v době vzniku Československé církve husitské využíván pro její bohoslužby. Proto mělo její společenství k oltáři kladný vztah. Na základě dohody byl oltář přemístěn do kostela Československé církve husitské na Zbraslavi právě včas před dalším útokem zlodějů, kterým se informace o přesunu oltáře nedonesla.⁵⁶

6.1.3 Boční Oltář Panny Marie

Mramorový edikulový oltář Panny Marie z roku 1745⁵⁷ se nachází v jižní lodi kostela. [10] Tvar oltáře je konkávní, s retáblem zakončeným rozeklaným segmentovým frontonem. Nahoře se nachází štítový nástavec. V retáblu oltáře se nachází kopie gotického obrazu Panny Marie Zbraslavské v rokajovém rámu. Krajní část oltáře tvoří pilastry hlavicemi. V horní části pilastrů jsou umístěny rokajové útvary, nad nimi je římsa. Prostory mezi pilastry a korunní římsou vyplňují květinové útvary. Uprostřed pilastrů jsou medailony v rokajovém rámu s příčnými břevny. Jde možná o znak pražského

54 VALENTOVÁ 2008, 23

55 VALENTOVÁ 2008 30 – 31

56 VALENTOVÁ 2008, 33 – 34

57 NYPLOVÁ 1933, 66

arcibiskupství. Na bocích pilastrů v horní části jsou volutové konzoly, doplněné akanty a rokaji. Na bočních stěnách retáblu jsou další pilastry zakončené volutovou konzolou, na níž spočívá hlavice, tvořící společně s hlavicí vnitřního pilastru římsu. Na frontonu retáblu oltáře jsou umístěna dvě putti. Závěr nástavce je zakončen segmentovým frontonem,[11]

Sochařská výzdoba, související převážně s mariánskou tematikou, je dílem Ignáce Františka Platzera.⁵⁸ Na konzolách pilastrů oltáře sedí na evangelní straně v dynamizující poloze socha sv. Jáchyma s holí a knihou v pravé ruce. Na epištolní straně sedí socha sv. Anny držící v ruce koš. Dva levitující putti nad mariánským obrazem přidržují korunu. Také v dolních rozích obrazu levitují dva putti. Obraz doplňuje několik hlav putti. Ze štítového nástavce shlíží postava Boha Otce se žezlem v pravé ruce a napřaženou levou rukou se zdvihnutým ukazováčkem. Asymetricky umístěný anděl v závěru oltáře drží zeměkouli. V paprscích a kruhu mračen nad postavou Boha Otce se jako holubice vznáší Duch svatý.⁵⁹

6.1.4.1 Obraz Panny Marie Zbraslavské

Je namalován temperou na desce z bukového dřeva o rozměrech 89 x 59,5 cm. Spodní kresba byla vryta na křídový podklad. Panna Maria je na obraze oblečena do světlemodrého modrého pláště vzorovaného hvězdami, pod nímž má brokátové roucho. [12] Barevnost obrazu je chladná, nesená dvojakordem modré vnější a zelené vnitřní barvy pláště. V inkarnátech i drapériích vyniká lazurová technika tónových přechodů. Hlavu Panny Marie zdobí zlatá korunka na bílém závoji. Ježíšek, oblečený do průsvitné košilky, drží v ruce stehlíka a dívá se na Marii.⁶⁰ Pozadí obrazu je zlaté s akantovými vzory. Kresba Mariiných vlasů i řasení draperie a jejích lemů stejně jako koruna s členkou, jež přidržuje roušku, odpovídá tzv. prvnímu českému stylu, charakterizovaného vyšebrodským cyklem. Tomu odpovídá i Ježíškova průsvitná košilka, stehlík v jeho ručičce.⁶¹ Na zadní straně se k roku 1855 nachází latinský verš „Dum Wenceslaus Regalem conderet Aulam, Hant posuit Dicae Virginis effigiem, jehož český překlad zní:

Václav zakládaje Zbraslavský klášter, tento obraz Panny Marie postavil.“⁶²

Zda donátorem obrazu byl Václav II., nemá Pašek za jisté, protože Petr Žitavský se o tom ve své Zbraslavské kronice nezmiňuje, což by byl jistě neopomněl zapsat. Jisté však je, že

58 SKOŘEPOVÁ 1957, 62

59 BLAŽÍČEK 1958, 239

60 ROYT 2002, 55

61 KROPÁČEK 1939, 9

62 ZAP 1855, 121

zde byl v roce 1318 na hlavním oltáři, jak dosvědčuje zpráva o zasnoubení Beatrice, dcery Elišky Přemyslovny a Jana Lucemburského uherskému králi Karlovi. Přesné údaje o tom, kdy a jak se obraz do kláštera dostal, nejsou známy. Obraz byl poničen během požáru gotického kostela Nanebevzetí Panny Marie za husitských válek. Podle pověsti jej našli dělníci, odklízející trosky kláštera, kteří viděli ptáčka stehlíka, jak vytahuje z rozvalin stužku. Hledali v tom místě a našli gotický obraz Madony. Při barokní přestavbě kaple sv. Jakuba na kostel bylo rozhodnuto o jeho umístění v nově přistavěné lodi. V roce 1661 jej restauroval Zachariáš Schwab. Prohnutou desku rozložil na tři díly, které velmi obtížně srovnal. Na obou koncích byla deska vyztužena železnými pruty k zabezpečení její rovnosti. Obě postavy byly retušovány.⁶³ Byla zcela přemalována hlava, krk a končetiny obou postav. V konturách je úplně změněna hlava Ježíška, jeho lebka byla prodloužena skoro o polovinu původního rozměru. I pravá noha Ježíška byla přemalována v barokně pojaté zkratce.⁶⁴ Obraz byl také přelakován a lak lámal zářivost barev a kolorit. Dále byl obraz dozdoben drahými kameny. Opat Junker doplnil obraz drahými kameny, včetně smaragdu ze svého prstenu, umístěného na sponě Mariina pláště.⁶⁵ Až do roku 1938 byl obraz uváděn jako kopie. Během restaurování Bohumilem Slánským byl proveden technický rozbor a bylo zjištěno, že se jedná o gotický originál, který vznikl v době mistra vyšebrodského cyklu. Vyšší Brod byl také cisterciácký klášter a proto je možné, že stejný autor namaloval obraz madony i pro Zbraslav. V rentgenovém snímku obrazu se objevila dokonalá spodní vrstva obrazu jistě rytá do křídlového podkladu, byly odstraněny dílčí přemalby a vzácné perly a kameny. Pavel Kropáček ve svém článku v časopise *Volné směry* kritizuje pozdější restaurátorské zásahy.⁶⁶ Roku 1946 byl obraz vystaven v Národní galerii v Praze.

Obraz Panny Marie Zbraslavské je nejčastěji kopírovaným mariánským obrazem v Čechách. Kopie obrazu byly pořízeny i pro jiné kaple a kostely, ať už spravované cisterciáckými mnichy nebo i mimo jejich panství, např. ve Slapech, Líšnici, Vraném nad Vltavou, kapli komořanského zámku, Malé Chuchli a Horních Mokropsích.⁶⁷ Mnich Zbraslavského kláštera Marian Lichtenberg napsal v roce 1711 knihu o zázracích spojených s obrazem Madony Zbraslavské. Zmiňuje například, jak se mniši a vesničané z okolí

---

63 PAŠEK 1995, 76

64 KROPÁČEK 1939, 9

65 ZAP 1855, 121

66 KROPÁČEK 1939, 9

67 PAŠEK 1995, 77

schovávali v kopcích před švédskými vojsky a prosili Marii o ochranu před nimi. Celý kraj zahalila trvalá mlha a způsobila zmatek mezi nepřáteli.

Vyobrazení Panny Marie Zbraslavské nalezneme i na jižní straně ambitu na Svaté Hoře.⁶⁸ a na poutní cestě z Prahy do Staré Boleslavi. Zde byla Zbraslavská madona zobrazena v horní části obrazu, obklopena řekou s vodními ptáky a vodními pannami, z nichž ta na pravé straně hrála na lyru. Nad Pannou Marií byla stuha s nápisem Zbraslaviensis in dist: Podbrdensi. dole byla apoteóza sv. Václava doplněná anděly, uprostřed andělé drželi plátno se Svatováclavským chorálem, dole klečí pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic s císařem Ferdinandem III. V dobách pobývání cisterciáků v klášteře zde bývaly k dostání mědiryty s Pannou Marií Zbraslavskou. Malbu podpořil biskup Jan z Talenberka. K Panně Marii Zbraslavské se obraceli věřící modlitbou:

„Königin der Jungfrauen / aller seeligste Jungfrau Maria / deren Herzliche Bildunuss in Königs=Sall /als das etberühmte Kloster alldorten im Fervet affgangen ú aus allen tötlicfhen Kleindien /elche die Könige in Böhmen Ottocari ganandt / dahin geschicket schier allein ganz und unversehrt gebliben / durch welche du jetzt dem Voct viel Gaben und Gnaden mildiglich Mittheiliest: ich bitte dich durch jene Mimilsche Freund / die du hlast aus dem / das du über alle Chor der Engel erhbet / mit sonderlichen Gaben gezieret / ven der Heiligsten Drenfaltigkeit in grösten ansehen / und durch gemeinschaftt der Freuden ammesten geehret wirst; erlange mir die Gnad ú das ich dir allhier in übung der Tugenden nachfolge / bis ich mich endlich mit deiner Manestatat ewig erfree. Welches zuerhalten und deinen Nahmen zu erheben / will ich dich mit einem Englischen Gruss verehern. Ave Maria.“⁶⁹

Ještě na počátku 20. století býval obraz na zповědních cedulkách. Vyučenci zdejších cechů dostávali výuční listy s vyobrazením kláštera a Zbraslavské Madony. V nedávné době se Zbraslavská madona objevila i na poštovní známce z roku 2006.⁷⁰

K Panně Marii Zbraslavské vznikaly i písně. Jedna z roku 1771, pravidelně zpívána po mších svatých⁷¹ a další, z téhož roku, složena jako prosebná za odvrácení škod spáchanými povodněmi byla nalezena roku 1860 v makovici kostelíka v Malé Chuchli.⁷²

68 <http://svata-hora.cz/pda/cz/clanek/467/o-oprave-horniho-ambitu> (vyhledáno 31. března 2014)

69 TANNER 1608, nepag.

70 www.infofila.cz/zpravodaj-1-2007-madona-potreti-bedrich-housa-popa-r-11-c-2755 (vyhledáno dne 1. 4. 2013)

71 PODLAHA 1909, 297

72 PODLAHA 1909 297 – 298

6.1.5 Oltář sv. Bernarda z Clairvaux

V severním transeptu kostela se nachází mramorový oltář sv. Bernarda z Clairvaux, obnovitele cisterciáckého řádu. Horní část retáblu tvoří rozeklaný segmentový fronton a štítový nástavec zakončený segmentovým frontonem.[13] Architektura oltáře je prakticky totožná s mariánským oltářem. Shoduje se také sochařská výzdoba pilastrů, květinová výzdoba mezi hlavicemi pilastrů a korunní římsou.

Retáblum tvoří obraz sv. Bernarda z Clairvaux od Karla Škréty přibližně z roku 1671 v rámu zakončeným rokajem.[14] Kompozice obrazu je jednoduchá, centrální, vázaná na svislou osu. Světec klečí na oblaku a obrací se čelem k divákovi, kterému žehná pravou rukou. Levou ruku drží na hrudníku. Putto pod sv. Bernardem drží velkou knihu s částečně čitelným latinským textem „Tria vobis observanda relinquo, quae ut potui observam ... Charitatem, Humilitatem, Patientiam relinquo“, Putto vlevo drží atribut – berlu jako symbol opatství, pravý lilii jako symbol cudnosti.⁷³ Kutna sv. Bernarda je měkce zřasená, podobná sochařskému ztvárnění u Ferdinanda Maxmiliána Brokoffa. K obrazu existuje v klášterním kostele v Oseku poměrně hodnotná kopie, která je přisuzovaná cisterciáckému malíři Gerardu Angermayerovi. Je o něm známo, že často kopíroval Škrétova díla.

V 60. letech 19. století byl obraz znehodnocen neodborným restaurováním. Později byl restaurován roku 1915 Augustinem Vlčkem a nakonec v letech 1973 – 74 Alenou a Vlastimilem Bergerovými. Přitom bylo prokázáno, že dílo je jen troskou někdejšího originálu. Proto je obtížné posoudit hodnotu slohového rázu obrazu.⁷⁴

S oltářním obrazem námětově souvisí jednoduchá rychle provedená kresba z roku 1671 která umožnila přesnější dataci oltářního obrazu sv. Bernarda. Světec klečí před křížem a podobně jako na obraze je obklopen třemi putti, ale celková kompoziční sestava i zobrazení sv. Bernarda je odlišné od oltářního obrazu. Možná se jednalo o náčrt rytiny.⁷⁵ Anděl na pravé straně vztahuje podobně jako na obraze ruce ke sv. Bernardovi, ten však zde na rozdíl od obrazu nežehná, nýbrž drží v rukou kříž, nad nímž medituje. Knihu bez textu zde přidržuje pouze jedno sedící putto. Putto na levé straně vztahuje levou ruku ke sv. Bernardovi. Vlevo v pozadí v horní části je klášter na skále a znak řádu, vpravo strom, z něhož shlíží na sv. Bernarda lidské lebky s korunami na hlavách. Kresba sice nese Škrétovu autentickou signaturu a letopočet, ale slohový ráz ukazuje, že byla provedena

73 ROYT/ŠEDINOVÁ 1998, 86

74 NEUMANN 1974, 129 – 130

75 NEUMANN 1974, 254

pomocníkem, nejspíše Karlem Škrétou mladším.

Oltář sv. Bernarda doplňuje Platzerova sochařská výzdoba – v dolní části na konzolách sedící sochy Sv. Roberta z Molesme, prvního zakladatele cisterciáckého řádu, s hlavou směřující směrem k obrazu sv. Bernarda, jenž drží v pravé ruce barokní kostel na křížovém půdorysu se sanktusníkem uprostřed křížení, tedy ve stylu obvyklém pro stavby cisterciáckého řádu, v levé mitru a knihu, zřejmě řeholi sv. Benedikta z Nursie, kterou se snažil obnovit. Druhá socha zobrazuje sv. Štěpána Hardinga, cisterciáckého opata, který má také natočenou hlavu směrem ke sv. Bernardovi. Levou rukou přidržuje berlu a v pravé drží stuhu. [15] Horní část sochařské výzdoby tvoří asymetricky umístěný anděl, nad ním je ve štítovém nástavci sedící Panna Maria se stojícím Ježíškem, který žehná pravou rukou. Na úplném vrcholu oltáře je umístěn mariánský monogram s paprsky v kruhu oblaků. Po stranách Panny Marie s Ježíškem jsou hlavy putti. Na mense oltáře je podnoží s putti po stranách, na níž spočívá prosklená skříňka se sedící soškou Panny Marie s Ježíškem. Uvnitř skříňky za Mariinou hlavou jsou paprsky, nahoře mušlovitý útvar. [16]

6.1.6 Oltář sv. Kříže

Spodní část rámového oltáře tvoří mramorová tumba s pozlaceným reliéfem s motivem očištěnce. [17] Na okrajích je reliéf doplněn rokaji. Očištěncem představují nahé figury nejasného pohlaví s utrápenými obličejemi. Uprostřed pod souměrným rokajem stojí postava s dlouhými vlasy, držící si pravou ruku na hrudi. Po jejím boku z každé strany jsou další dvě postavy s rukama zdviženýma nad hlavu. [18]

Celé naturalistické retáblum včetně postranních soch andělů je pozlacené. V podnoží se nachází reliéf Poslední večeře, doplněný rokajovými ornamenty. Apoštolové zde sedí kolem oválného stolu a ve tvářích mají rozličné emoce. Z apoštolů lze nejsnáze identifikovat sv. Petra podle podoby hlavy; sedí jako druhý na pravé straně od Ježíše. Kristus zdvihá pravou ruku, v levé drží chléb. Na stole je položen tác s beránkem. [19]

V retáblu je zobrazen reliéf nesení kříže. Ježíši zde pomáhá nést kříž Šimon z Cyrény. Zprava je vidět jezdce na koni popohánějícího Ježíše, zleva mužské postavy, v popředí jeden polosvlečený s výraznými svaly. Horní část reliéfu nesení kříže tvoří rokajová výzdoba. V popředí retáblu stojí na podstavci jetelový kříž s korpusem. Závěr retáblu zakončují rokaje, na volutách spočívají hlavy putti. Boční strany dotváří trnité větve. V dolní části oltáře sedí dva putti – putto vlevo stírá z destičky počet hříchů, putto

vpravo drží tácek s konvičkou.⁷⁶

6.1.7 Oltář sv. Jana Nepomuckého

Boční edikulový oltář se nachází ve výklenku na epištolní straně. Je vyroben z tmavého dřeva, spodní část a mensa imituje mramor. Strany retáblu zvnějšku tvoří pilastry s kompozitními hlavicemi, v popředí torďovanými sloupy s atickými patkami, s mušlovitým útvarem mezi volutami a kompozitními hlavicemi. Na vnitřní straně retáblu se nachází vnitřní pilastry s pozlacenými volutovými konzolami, doplněné v ose v horní části mušlovitým útvarem a v dolní části květinovým. Nad hlavicemi sloupů se nachází dvojité římsy. Zakončení nástavce je oblé s korunní římsou. Po stranách obrazu stojí neidentifikovatelní cisterciáckí svatí. [20]

V retáblu oltáře je umístěn obraz klečícího sv. Jana Nepomuckého s pozdviženým obličejem k nástavci, kde je umístěno staroboleslavské Paladium. Jan Nepomucký drží levou rukou kříž, který si tiskne k hrudníku. Pravou ruku rozpíná. Tak může divák vidět okrajovou křivku almuce. Jako autor obrazu je uváděn žák Petra Brandla nebo František Karel Palko. Obraz je ve špatném stavu, má zdušené barvy vrstvou zahnědlého laku. Bez restaurování nelze vynést konečné hodnocení.⁷⁷ Zlatý rám obrazu je v horní části zaoblený s rokajovými prvky na okraji a rokajovým ornamentem v ose. V horní části je jednoduchý mušlovitý útvar.

Ikonografie oltáře souvisí se sv. Janem Nepomuckým. Na mense se nachází medailon s mušlovitými ornamenty, jazykem jako symbolem mlčenlivosti a pěti hvězdami jako symbolem pěti Kristových ran nebo latinského slova *tacui*, to znamená mlčel jsem.

Mezi menzou a retáblem je pozlacený reliéf s rokajovými a akantovými rámy na němž je vyobrazeno svržení sv. Jana Nepomuckého z Karlova mostu do Vltavy.

Nástavec oltáře tvoří reliéf Panny Marie Staroboleslavské v kruhu mračen doplněném putti a kruhem paprsků, protože podle legendického životopisu Jana Hynka Dlouhoveského z roku 1668 a *Acta Sanctorum* od Bohuslava Balbína sv. Jan Nepomucký putoval v předvečer své smrti do Staré Boleslavi.⁷⁸

Po stranách nástavce sedí na mrakovitých útvarech putti od Ignáce Františka Platzera – levé putti drží v pravé ruce otevřenou knihu s citátem z knihy Sirachovcovy

76 PODLAHA 1909, 295 – 295

77 PREISS 1999, 193

78 ROYT 1999, 77 – 78

„Mlčenlivý a rozumný bude ctěn.“⁷⁹ V levé ruce pak drží kalich, který symbolizuje buď utrpení sv. Jana Nepomuckého nebo jeho kněžství. Pravé putti drží v pravé ruce klíč a prst levé ruky si klade přes ústa, což má symbolizovat mlčenlivost. [21] Nad patkami pilastrů jsou akantové útvary, po stranách útvary připomínající palmové listy a symbolizující mučednictví sv. Jana Nepomuckého. Horní část pilastrů tvoří čabraky s akantovými útvary v horní části. Závěr nástavce tvoří do oblouku prohnutá římsa, s hlavami putti a ornamentem s mušlovitým útvarem v dolní části a akanty po stranách.

6.1.8 Oltář svatého Antonína Paduánského

Rokokový oltář ze dřeva imitujícího mramor se nachází u pilíře mezi mariánskou kaplí a hlavní lodí kostela.[22] Retáblum oltáře je konvexně prohnuté, zakončené římsou z hlavic pilastrů doplněnými rokajovými ornamenty, uprostřed prohnutými do oblouku. Ve štítovém nástavci oltáře zdobeném rokaji je umístěn obraz světce cisterciáckého řádu. Na oltářním obrazu je namalován svatý Antonín Paduánský, jemuž se zjevuje Ježíšek.

Další výzdoba oltáře souvisí s patrony proti moru. Po stranách oltáře na volutových konzolách zdobených ve volutách a na přední straně konzole rokaji, stojí vlevo socha svatého Šebestiána, přivázaného ke stromu a zasaženého šípem. Napravo stojí socha svatého Rocha v poutnickém oděvu, který má na levé noze vyhrnutý a ukazuje na ránu na koleně. Vedle stojící pes drží v tlamě bochník chleba. Pravou rukou sv. Roch přidržuje poutnickou hůl. V dolní části retáblu je prosklený výklenek orámovaný rokaji uvnitř s výzdobou imitující kámen a ležící sochou svaté Rosalie. Ta drží v levé ruce kříž, pod pravou rukou je vidět lebka. Vnitřek jeskyně doplňují květiny. Zdeňka Nyplová uvádí možný původ oltáře ze zrušeného špitálního kostela sv. Jana Křtitele, čemuž by odpovídaly sochy patronů proti moru.⁸⁰

6.2 Kazatelna

Kazatelna z 18. století je vyrobena z mramoru.[23] Spodní část kazatelny je jednoduchého mušlovitého útvaru. Stříška kazatelny je oblá, v čele vykrojená do oblouku se římsou v oblouku zakončenou volutami. Sochařskou výzdobu kazatelny tvoří putti v poprsí, levý drží kříž, pravý desky s Desaterem. Prostřední část tvoří rokajová ornamentika. Ve dveřích na kazatelnu se nachází mušlovitý útvar. Pod římsou stříšky je čabraka se štetkami

---

79 PREISS 1999, 193

80 NYPLOVÁ 1933, 72

přerůstající v drapérii, kterou na každé straně přidržuje putti. Prostor mezi volutami římsy vyplňuje rokajová ornamentika. Rokaje tvoří i dekorace na stříšce doplněná hlavami putti. Socha na stříšce představuje podle hábitu neidentifikovatelného cisterciáckého světce, v soupise inventáře je chybně uváděná jako sv. Alois.

6.3. Chórové lavice

Obě chórové lavice z tmavého dřeva zdobí sochařská výzdoba Ignáce Františka Platzera.⁸¹ Na evangelní straně uprostřed je výjev z vidění sv. Bernarda z Clairvaux poté, co si Bernard získal vztah k ukřižovanému Kristu. Podle legendy se Kristu uvolnily paže a objal před ním klečícího Bernarda[24]. Bernard zde klečí na oblaku pod křížem, z něhož je Ježíš Kristus otočen přímo k němu a dotýká se jeho hlavy.⁸² Po stranách jsou sochy sv. papeže (vlevo) a sv. kardinála (vpravo).

Chórovou lavici na epištolní straně zdobí uprostřed vidění sv. Luitgardy, klečící na oblacích a vztahující ruku s hořícím srdcem směrem ke Kristu. Kristus na kříži je otočen ke sv. Luitgardě a vztahuje svoji ruku k ruce sv. Luitgardy.[25] Luitgarda měla vidění již v mládí, ještě než vstoupila do kláštera. Ve svém duchovním životě postupně dozrávala. Poznala, že k Bohu se nelze přiblížit rostoucím náboženským věděním, že je třeba mu odevzdat své srdce. K zde vyobrazenému vidění došlo v době, kdy se Luitgarda darovala Bohu prosbou „Přijmi, milý mistře, mé srdce tak, že Láska Tvého srdce bude sjednocena s láskou srdce mého a své srdce budu mít už jen v tvém.“⁸³

Po stranách lavice jsou opět umístěny sochy sv. kardinála a sv. papeže. Prostory mezi sochami nad oběma lavicemi jsou zdobeny kombinací rokaje a váz.⁸⁴

6.4 Nástěnné malby

6.4.1 Nástěnné malby po stranách lodi kostela

V soupisu inventáře z roku 1937 je stáří malby odhadováno přibližně na 200 let.⁸⁵ V roce 1875 byly z rozkazu faráře Tränklera zabíleny⁸⁶ a v roce 1926 odkryty.⁸⁷ Malby ovšem pochází z druhé poloviny 18. století.

81 BLAŽÍČEK 1958, 239

82 <http://klastervyssibrod.cz/d/Bernard-z-Clairvaux.htm> (vyhledáno dne 25. 3. 2014)

83 <http://www.klastervyssibrod.cz/d/Luitgarda-z-Tongern.htm> (vyhledáno 24. 3. 2014)

84 SKOŘEPOVÁ 1957, 62

85 Soupis inventáře kostela sv. Jakuba na Zbraslav. Tento pramen mi poskytla zbraslavská farnice, která poskytuje výklad při příležitostných prohlídkách kostela.

86 HANSL 1899, 442

87 NYPLOVÁ 1933, 72

Nástěnný obraz na evangelní straně tvoří skupina duchovních hodnostářů, nad nimiž na oblacích sedí Panna Maria s rozepjatýma rukama. Od papeže k Panně Marii směřuje text *Et spes nostra salve*, česky znamená „A naděje naše, buď zdráva.“ Pozadí je tvořeno architekturou. Levý dolní roh a spodní část obrazu se nedochoval.[26]

Freska na epištolní straně představuje rozhovor sv. Bernarda z Clairvaux s Pannou Marií, poněvadž Pannu Marii během svého života důvěrně uctíval. Napravo sv. Bernard klečí na stupních s rozepjatýma rukama, u jeho úst je nápis *Salve Regina*, což je začátek modlitby a znamená Zdrávas Královno. Modlitba Zdrávas Královno bývá svatému Bernardovi připisována. Nalevo anděl drží atributy sv. Bernarda – včelí úl, který jej symbolizuje jako učitele oplývajícího medem, kříž s *Arma Christi* a mitru. Na podstavci na trůnu sedí Panna Maria s Ježíškem, u úst Panny Marie je nápis *Salve Bernarde*, tedy Buď zdráv, Bernarde. Za Pannou Marií visí červená draperie s čabrakami nahoře.[27]

Oba obrazy jsou orámovány iluzivním rámem, spočívajícím na dvou volutových konzolách, následují sokly, nad nimi pilastry s iónskými hlavicemi, zakončené je římsami. Obraz je zakončen půlkruhovým útvarem. Na římsě jsou vázy a uprostřed oblouku listový útvar s rokaji.

6.4.2 Nástěnná malba pod kruchtou

Freska byla namalována Antonínem Häuslerem v roce 1926.[28] Námětem je založení a obnovení zbraslavského kláštera. V pravé části obrazu je zobrazen král Václav II. s dětmi Václavem III. a Eliškou Přemyslovnou, pod nimi je kresba hradu a položené knihy. V levé části jsou zobrazeny dvě nahé dětské postavy v rouškách, krajní drží palmu a věnec, druhá erb. Vlevo od dětí sedí žena s vavřínovým věncem na hlavě jako symbolem průmyslového ducha rodu Bartoňů, který obnovil to, co průmysl zničil. Mezi postavami je vidět veduta zbraslavského kláštera od severu, nad nímž se v oblacích vznáší zbraslavská madona.

6.5 Samostatné sochy

6.5.1 Skupina Zvěstování Panně Marii

Platzerovo sousoší pochází z období po roce 1748.⁸⁸ Panna Maria klečí na klekátku s knihou, pravou rukou dává gestem najevo přijetí, anděl s asymetricky rozloženými křídly je částečně nakloněn k Panně Marii, levou rukou má zdviženu směrem vzhůru, v pravé drží lilii jako symbol Mariina panenství. [29]

---

88 SKOŘEPOVÁ 1957, 62

6.5.2 Sochy sv. Kateřiny Alexandrijské a sv. Barbory

Stojí po stranách kazatelny. Byly vytvořeny Janem Jiřím Bendlem v letech 1665 - 1688. Pochází z dřívějšího hlavního oltáře se Škrétoým obrazem Nanebevzetí Panny Marie. Povrchová úprava v podobě bílozlaté polychromie byla provedena dílnou Ignáce Františka Platzera.⁸⁹

Sv. Kateřina stojí natočena tělem ke kazatelně, v levé ruce drží meč, pravou drží v ukazovacím gestu. Hlavu má natočenou opačně od těla. U pravé nohy s vystupujícím kolenem je položen atribut – ulomená polovina zlatého kola, protože podle legendy byla mučena lámáním v kole. Lemování šatů, korunka a meč mají zlatou barvu.

Sv. Barbora je tělem natočena ke kazatelně. V pravé ruce drží kalich s hostií jako symbol šťastné smrti, v levé palmu jako symbol mučednictví.

6.5.3 Andělé po stranách presbytáře

Pochází z dílny Jana Jiřího Bendla z 60. let 17. století. Byly součástí barokního hlavního oltáře ke Škrétovu Nanebevzetí Panny Marie. Kolem roku 1750 byly přepracovány Ignácem Františkem Platzerem.⁹⁰ Andělé stojí na volutových konzolách, zdobených rokaji. Polychromie je bílozlatá. Oba andělé mají vlnité vlasy, jednu ruku zdviženou nad hlavu a ve druhé drží hořící srdce. [30]

6.6 Samostatné obrazy

6.6.1 Obraz Panny Marie Klatovské

Nachází se na pilíři mezi mariánskou kaplí a hlavní lodí. Rám obrazu je zdoben rokaji, v nástavci je koruna, po stranách nástavce andělé.[31] Obraz byl darován kostelu roku 1777.⁹¹ Původní milostný obraz byl přivezen do Klatov po roce 1650 Italem Bartolomějem Rizoltim. Od něj jej dostala jeho schovanka. Mladá žena si jej vzala do manželství s Ondřejem Hirsbergem. Rodina se dostala do finančních potíží, a proto se rozhodli obraz prodat. Před prodejem uspořádali rozloučení, při němž obraz začal ronit krev. Po zkoumání zázraku byl obraz přenesen do děkanského kostela v Klatovech a jeho kopie se rozšířily na další místa v Čechách.⁹²

---

89 BLAŽÍČEK 1982b, 10

90 BLAŽÍČEK 1982a, 109

91 NYPLOVÁ 1933, 72

92 ROYT 1999, 260 – 261

6.6.2. Epitaf Václava II. a Václava III.

Pochází z první poloviny 17. století a je malován na plátně.[32] Uprostřed obrazu je ukřižovaný Kristus, na kříži pod jeho nohama je znak s českým lvem. Pod křížem na zemi leží lebka. Nahoře v rozích obrazu jsou písmena A. – R., což znamená Aula Regia. Po stranách kříže nahoře jsou latinské verše vztahující se ke králům Václavu II. a Václavu III, jejichž poprsní podobizny v oblečení z doby vzniku obrazu jsou dole. Královská koruna a žezlo leží v popředí obrazu před každým z nich. V pozadí obrazu na pravé straně jsou zříceniny představující zbraslavský klášter, připomají však více zříceniny kolosea.⁹³

Latinské verše nad postavou krále Václava II. zní:

„Epithaphium Regis Wenceslai,
Fundatoris Aulae Regiae
Mille super tercent quintus dūm colvitur annus
Undecimum cui das nomen Jule Kalend.,
Rex Wencesalus, qui nominis esse secundus
Dicitur, et sextum cui dedit ordo locum,
Migravit superas, nunquam rediturus, ad Aulas,
Quem Deus aethereum collocet ante thronum.
Rex pius, et sacrae quia fautor Religionis,
Regia, testatur, hoc locus Alua sacer.
Struxerat ex gelido Sacrorum limina saxo
Basilicae sacrum, quam bene molis opus.
Et ne mundaē pia curae corda fatigent,
Adecicit dignos religione viros.
Daigitur padem tumulo requemque sepulto,
Qui premis humano corupus inae pede.“⁹⁴

Nad postavou Václava III. jsou pak tyto verše:

„Epitaphium Filii Wenceslai II.
Boemorum 7. regis.
Vix ubi dedolui dlecti funera Patris,
Cujus ego proprio nomine dictus eram,
En mihi fatidicae rumpunt quoq. Fila Sorores.
Nos ambos unum nomen habetq. Locus.
Regis in officio fuerim quod tempore pauco,
Testis erit Locuples terra Boešma mihi,
Disce mori moneo, templi quie limina calcas,

93 PODLAHA 1909, 300

94 ZAP 1855, 122

Památný nápis krále Václava, zakladatele Zbraslavského, tisící třístý a pátý rok když ubíhal, dne 21. června král Václav druhý, v řadě králův šestý, do vyšších světův odešel, odkud se nevrátí, jehož necht' Bůh umístí před nebeským trůnem. Byl to král nábožný, a že svatého náboženství velký přítel, Zbraslav, tu hle to svaté místo dokazuj. Z chladného kamene vystavěl kobky posvátné a chrámu svatou i vznešenou stavbu. I aby světské starosti nehnětly nábožná srdce, důstojné muže církve přijal. Dej tedy v hrobě pochovanému míru a pokoje, kdo lidskou nohou tlačíš tělo bezdušné.

Esto pius, veniet iudicis illa dies
Obiit Salutis 1306 anno 4. Augusti die.“⁹⁵

Zdeňka Nyplová odkazuje ve své práci Zámek Zbraslav na Ferdinanda Břetislava Mikovce, který považuje za autora obrazu z roku 1646 chomutovského malíře Jana Schultesa. Autorem veršů na obraze je údajně rektor chomutovské koleje Mat. Meissner .⁹⁶ Karel Vladislav Zap⁹⁷ i Antonín Podlaha⁹⁸ považují obraz za kopii starší předlohy.

6.6.3 Obrazy Klanění tří králů a Klanění pastýřů

Pochází z roku 1713 a byly namalovány Petrem Brandlem. Původně byly umístěny na oltářích při chórových lavicích naproti sobě. Obraz Klanění tří králů je temnosvitný, z Ježíška jde záře do tváře Panny Marie, na sv. Josefa a předního krále, panošové se dvěma králi jenom matně pronikají šerem. V temnu lze vidět i stromy za Pannou Marií a krajinu s cestou, po níž jde průvod královské družiny s velbloudem. V levém dolním rohu je označení Petrg Brandl Anno 1713.⁹⁹ Obloha je temná, září na ní jediná hvězda.[33] Brandlovo pojetí scény je inspirováno obrazem malíře Michala Leopolda Willmanna a to nejen co se týče postav na obraze ale i způsobem malby. Není jasné, zda to byla jeho vlastní volba vycházející z potřeby dosáhnout výraznějšího rukopisu nebo zda způsob zpracování tématu byl součástí objednávky. Willmann totiž dodal několik svých obrazů do cisterciáckého kláštera v Sedlci a je známo, že tamní opat požadoval od malíře Václava Straky, aby namaloval své obrazy „po wilmannovsku“. Totéž mohl chtít zbraslavský opat po Brandlovi.¹⁰⁰ Na obraze Klanění pastýřů se Josef a Maria sklánějí nad ozářeným Ježíškem, pastýři žasnou a klanějí se. Obraz je temný, ze skupiny pastýřů vyniká jen přední. Ze tmy ještě trochu vystupují vznášející se andělé.[34] Poprvé byly obrazy připsány Petru Brandlovi Karlem Vladislavem Zapem. Autorství prokázáno při restaurování obrazů v roce 1915 akademickým malířem Augustinem Vlčkem, kdy byla nalezena signatura s letopočtem 1713.¹⁰¹

95 ZAP 1855, 122 Památný nápis syna Václava II., Čechův sedmého krále. Sotva, že jsem oplakal milého otce pohřeb, jehožto vlastním jménem i já jsem byl nazván, tu mně přetřhly života nit Sudice sestry. Oba nás jména jednoho zavírá toto místo. Že jsem jen krátký čas v hodnosti královské pobyl, toho mně bude vážným svědkem země česká. Uč se umířiti, varuji tě, kdo kráčíš přes práh chrámu, buď nábožný, neboť přijde den soudní. Umřel roku spásy 1306 dne 4. srpna.

96 NYPLOVÁ 1933, 66

97 ZAP 1855, 122

98 PODLAHA 1909, 300

99 KUCHYNKA 1917, 236

100 NEUMANN 1968, 55 – 56

101 KUCHYNKA 1917, 235

6.6.4. Ostatní obrazy

V kostele jsou umístěny ještě dva obrazy: sv. Almerika a sv. Maří Magdalény, jejichž autorství není v literatuře určeno.

6.7 Pomník Přemyslovců

Podle přání Václava II. Měl zbraslavský klášter sloužit jako pohřebiště Královské rodiny. Tuto funkci ztratil poté, co byl zničen řáděním husitských vojsk. Nalezené kosterní pozůstatky místní lidé uložili. V roce 1875 na ně byla zřízena zvláštní dřevěná relikviářová skříňka, zakončená rokajovým nástavcem a obrazem zmrtvývstalého Krista na dvířkách. [35] Ta je dnes umístěna nad křtitelnicí. Pro uložení kosterních pozůstatků, které se v ní nacházely, nechal Cyril Bartoň roku 1924 zhotovit pomník z bělohorské opuky podle návrhu Jana Štursy a Pavla Janáka.¹⁰² [36] Pomník se nachází u posledního pilíře v hlavní lodi kostela. Na hranolovitém pískovcovém podstavci stojí socha Přemysla Oráče v košili, přepásané opaskem a střevíci na nohou. Pravou rukou objímá prostřední větev lipového kmene, v levé drží pluh. V korunách stromu se nachází prosklené schránky s lebkami Přemyslovců: Nahoře uprostřed Eliška Přemyslovna, vlevo král Václav II.. Lebka vpravo bývá připisována Václavu III, avšak patrně náležela jinému členu královského rodu. Ostatní pozůstatky byly umístěny v podstavci pomníku.

Roku 1991 byly tyto pozůstatky Přemyslovců uloženy do hrobek v kostele sv. Jakuba, označené jmény Václav II. a Eliška Přemyslovna.¹⁰³

6.8 Pamětní desky knížecího rodu Oettingen Wallerstein

Při jižní straně u mariánského oltáře jsou dvě jednoduché pamětní desky s knížecími korunkami navrchu, mezi nimi je křucifix s dřevěným klekátkem. [37]

Deska blíže k oltáři nese nápis:

„Žofii kněžně z Oettingen-Wallerstein, Baldern i Soeternu, rozené Landhraběnce z Fürstenberg-Weitry, narozené 28. srpna 1804, zemřelé 4. Vnora 1829, manžel kwjlycý Fridrich Krafft kníže z Oettingen-Wallersteinu tuto památku postavil. Křest'ane laskawý modli se bohu, wspmeň na tu dobrau kněžnu.“¹⁰⁴

Druhý náhrobek náleží Marianne kněžně z Oettingen-Wallerstein.

102 NYPLOVÁ 1933, 68

103 CHARVÁTOVÁ 2002, 216

104 ZAP 1855, 123

U pilíře mezi hlavní a boční lodí je památník zakončený nástavcem s volutami s nápisem:

„Bedřichu Kraftowi Jindřichu, vládnoucím knížeti a pánu na Ötingu-Otingu, pak Ötingu-Wallersteině, Ötingu-Baldern a Söternu atd., dědičnému říšskému radovi w králowství Baworském, dědičnému spoluaudu komory panské w králowství Wirtemberském, c. k. Rakauskému skutečnému komořímu a plukowníku we wojště, rytíři řádu zlatého rauna, welkokřížovníku králowského řádu Wirtemberské koruny, rytíři Francauského řádu čestné legie, pánu na Zbraslavi, atd., narozenému we Wallersteině dne 5. listopadu 1842, k památce klade pomník tento truchlící manželka Maria Anna, kněžna z Ötingu-Wallersteina, rozena hraběnka Trautmannsdorfowa.“¹⁰⁵ [38]

6.9 Náhrobky

Jedním z náhrobků je mramorová deska zakrývající kryptu s hroby opatů, uprostřed je opatská mitra, nahoře věta *Morte aequum omnes*, dole *Anno Domini 1743, 20.*

Augusti. Krypta byla zřízena po smrti opata Schönfelda. V podlaze kostela na kamenech se dále nachází náhrobní nápisy: *Fr. Daniel Krizmeyer, Sculptor 1648., Simon Sharfa 1646.*

Dalším náhrobní kámen možná připomíná vojína, který zde podlehl zraněním z bitvy¹⁰⁶ :

„Anno 1645 die 27. Julii ist der Edle Herr Franciscus Schode, Rittmeister, so Ihr. Röm. Kais. Majestaet. Drey und dreissig Jahre Soldat gewesen, allhier in Gott verschieden, dessen Seel Gott gnaedig sey.“

Blízko mariánského oltáře se nachází tři náhrobky s nápisy:

„Leta Panie 1667, 21 Xmbri usnul w Panu vrozený Pan Jakub Sibržinský z Zlate Skaly, Heitman, wieku 54, zde radostného wzkršissenj oczekawa.“¹⁰⁷

„Leta Panie 1713 Paní Magdalena Rauerowa, rozena Stehlíkowa, dussy swou Stworžitely odewzdala 26. miesicze Ledna, zde tělo gegi odpocziwa w naděgy, že skrze prosby swate Boha uzři. Job. 19. Kap.“¹⁰⁸

„Leta Panie 1700 Dne 20. Czerwencze Vrozený a Slovoutny Muž Pan Wawrżinecz Orthmann wieku sweho 48 let, Klastera Zbraslawskiego wierneg služebnj starostmy a pracy gospodarzkegma negdrżiw w auršadu Pulkrabskym potomnie y Hegtmanškym przez 18 let saucze unawen usnul w Panu a sde ninj w Pokogy spi a odpocziwa, dokawad neperżigde ten, ktereg powissuge od zemie – W tebe Pane sem doufal, nebudu zahanben na wieky. Żalm 30.“¹⁰⁹

Další novodobé náhrobky z kovu, skrývající přemyslovské ostatky, jsou za mřížkou,

---

105 ZAP 1855, 123

106 ZAP 1855, 122

107 ZAP 1855, 122

108 ZAP 1855, 122 – 123

109 ZAP 1855, 123

oddělující presbytář od lodi. Náhrobek na evangelní straně označuje nápis:
„Václav II., král český a polský, 1271 – 1305“

Náhrobek na epištolní straně označuje nápis:
„Eliška Přemyslovna, královna česká z Polska hraběnka Lucemburská, 1292 – 1330“

Závěr

Bakalářská práce kostel sv. Jakuba ve Zbraslavi se zabývá především vnitřní výzdobou bývalého klášterního kostela cisterciáků.

Jako první kostel na Zbraslavi byla využita kaple loveckého hrádku Přemysla Otakara II. zasvěcená sv. Jakubovi Staršímu. V době gotické byl postaven klášterní kostel Nanebevzetí Panny Marie. Klášter, který byl za husitských válek vypálen. V době, kdy se přestavby zničeného gotického kláštera ujal Jan Blažej Santini Aichel, měl být na místě gotického kostela postaven nový kostel v barokním stylu. Podobu tohoto zamýšleného barokního kostela neznáme, protože k realizaci vlivem nepříznivých okolností a nedostatku peněz nedošlo a plány se nedochovaly. Pro potřeby konventu proto byla dále upravena kaple svatého Jakuba, která byla v 17. století podstatně rozšířena. Kostel sv. Jakuba Staršího je vyzdoben uměleckými díly některých významných malířů a sochařů: výzdoba oltářů a chórových lavic pochází od Ignáce Františka Platzera, barokní obraz na hlavním oltáři od Giovanni Baptisty Piazzetty, obraz sv. Bernarda z Clairvaux na bočním oltáři od Karla Škréty a dva obrazy od Petra Brandla.

Celková výzdoba kostela souvisí s cisterciáckou tematikou – jde o sochy sv. Bernarda z Clairvaux, těšícího se v rámci řádu zvláštní úctě, sv. Benedikta z Nursie, zakladatele řádu benediktinů, z něhož se vyvinul řád cisterciácký, dále v kostele najdeme oltář sv. Bernarda z Clairvaux, doplněný sochami sv. Roberta z Molesme, prvního zakladatele řádu a sv. Štěpána Hardinga, také jednoho ze zakladatelů řádu. Zasvěcení kostela je výjimkou z pravidla, platícího pro cisterciácké kostely. Není to obvyklé zasvěcení Nanebevzetí Panny Marie, jak bychom předpokládali, ale sv. Jakubu Staršímu, protože kostel byl původně kaplí téhož patrocinia. Hlavní oltářní obraz však byl (ten první, o němž nemáme zprávy, namaloval Karel Škréta) a je (jeho autorem je Giovanni Baptista Piazzetta) na téma Nanebevzetí Panny Marie. Ve skupině přihlížejících apoštolů je zobrazen i sv. Jakub Starší. Cisterciácká je i výzdoba chórových lavic mnichů – jde o sochařské výjevy na téma vidění světců řádu sv. Bernarda z Clairvaux a sv. Luitgardy. Také kazatelnu zdobí neidentifikovatelný cisterciácký světec, stejně jako oltář sv. Jana Nepomuckého, kde jsou další dvě sochy cisterciáckých světců bez jasně přiřaditelných atributů.

Nástěnná freska na evangelní straně zobrazuje rozhovor sv. Bernarda z Clairvaux s Pannou Marií, freska na epištolní straně pak Pannu Marii se světci. Autory těchto fresek

neznáme. Třetí nástěnná freska, umístěná pod kruchtou, je od Antonína Häuslera z roku 1926 a jejím námětem je zničení a obnova cisterciáckého kláštera na Zbraslavi.

Dnešní hlavní oltář není původní. S jistotou víme, že v renesanční době vznikl oltář z dílny mistra Adolfa Dauchera, který byl později přemístěn do kostela sv. Havla na Zbraslavi a dnes se nalézá v budově kostela Československé církve husitské na Zbraslavi. Před dnešním oltářem ale v presbytáři nejspíše stál ještě jiný barokní oltář, v němž byl osazen dnes nezvěstný obraz Nanebevzetí Panny Marie od Karla Škréty a na němž stály sochy andělů a sochy sv. Barbory a Kateřiny. Ty jsou dnes umístěny po stranách presbytáře a z obou stran kazatelny.

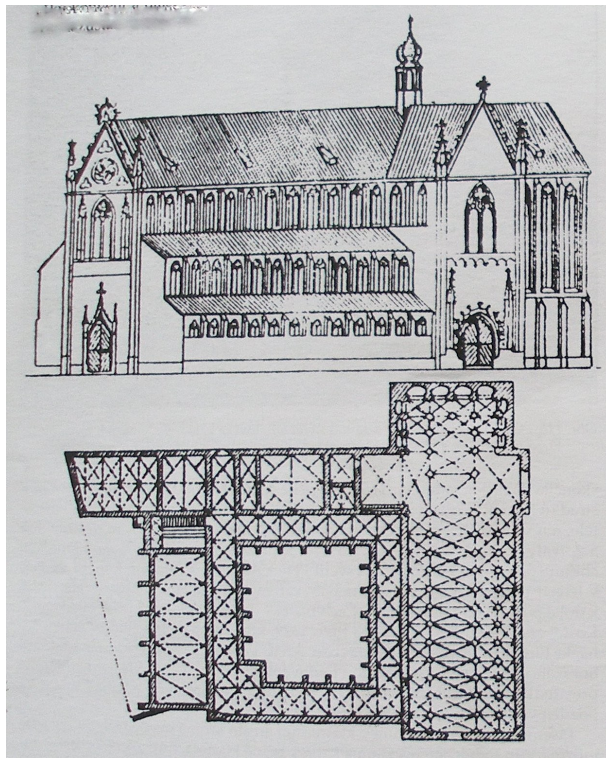
Jediným dochovaným artefaktem z gotické doby kláštera je obraz Zbraslavské Madony na bočním oltáři Panny Marie dlouho považovaný za kopii. Dnes je v kostele k vidění skutečná kopie a originál obrazu je uchováván ve sbírkách Národní galerie v Praze. Od doby baroka byl mnohokrát kopírován a umístován v ostatních kostelích a kaplích patřících zbraslavským cisterciákům (Česká Třebová-Kozlov, Líšnice, Slapy, Vrané nad Vltavou, kaple na Baních), dále v ambitech na Svaté Hoře a na poutní cestě do Staré Boleslavi.

Dalším významným uměleckým dílem je pomník Přemyslovců s ostatky od Jana Štursy z roku 1924, který nechal zhotovit Cyril Bartoň-Dobenín. Ten má bezesporu hlavní zásluhu na tom, že se Zbraslavský areál zachoval v přívětivé podobě do dnešních dnů jako svědectví o naší historii. Současná podoba kostela odpovídá úpravě mezi lety 1743 – 1756.

Vypraví-li se čtenář mé práce na Zbraslav a hlavně do kostela sv. Jakuba, doufám, že mu poskytla přiměřené znalosti o předmětech, které tam uvidí.

Obrazová příloha

1. **Praha-Zbraslav**, cisterciácký klášter s kostelem Nanebevzetí Panny Marie, půdorys a pohled na kostel.

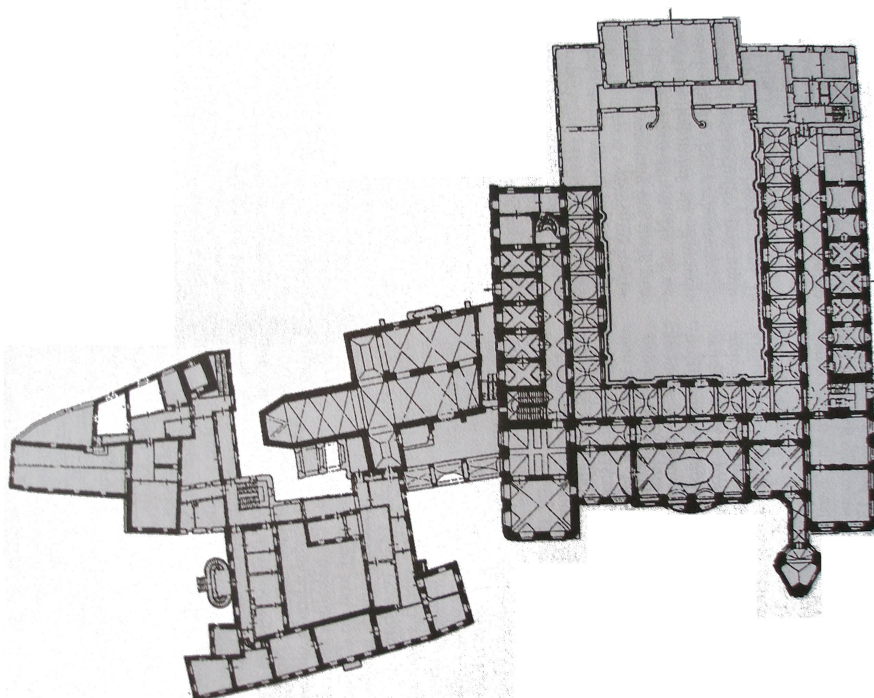
2. **Praha-Zbraslav**, bývalý cisterciácký klášter s kostelem sv. Jakuba a prelaturou. Druhá polovina 13. století a druhá polovina 17. století.

3. **Praha-Zbraslav**, klášterní kostel sv. Jakuba, kolem roku 1650, jižní portál

4. **Praha-Zbraslav**, bývalý cisterciácký klášter, kolem roku 1650, portál mezi kostelem a konventem.

5. **Praha-Zbraslav**, bývalý cisterciácký klášter s kostelem, 2. polovina 13. století, 2. polovina 17. století a první polovina 18. století, půdorys

6. **Jan Blažej Santini Aichel, František Maxmilián Kaňka**, bývalý cisterciácký klášter, konvent, první polovina 18. století. Praha-Zbraslav

7. **Jan Blažej Santini Aichel, František Maxmilián Kaňka**: prelatura a konvent zbraslavského kláštera, první polovina 18. století.

8. **Praha-Zbraslav**, hlavní oltář s obrazem Nanebevzetí Panny Marie se sv. Benediktem (vlevo) a sv. Bernardem (Vpravo). Kolem roku 1744.

9. **Dílna Adolfa Dauchera**, Zbraslavský renesanční oltář, kolem 1525, cca 7 m, lipové dřevo, zbytky původní polychromie, Husitský sbor na Zbraslavi

10. **Praha-Zbraslav**, oltář Panny Marie Zbraslavské se sochami sv. Jáchyma (vlevo) a sv. Anny (vpravo), 18. století.

11. **Ignác František Platzer**, sochařská výzdoba oltáře panny Marie, 18. století, dřevo, polychromie.

12. **Dílna Mistr Vyšebrodského oltáře:** Zbraslavská madona, druhá polovina 14. století. Národní galerie v Praze.

13. **Ignác František Platzer,** sochařská výzdoba oltáře sv. Bernarda z Clairvaux, 18. století, dřevo, polychromie. Bývalý klášterní kostel sv. Jakuba v Praze na Zbraslavi

14. **Karel Škréta**, sv. Bernard z Clairvaux, po roce 1670, plátno, olej, 286,5x158. Bývalý klášterní kostel sv. Jakuba na Zbraslavi

15. **Ignác František Platzer**, Sochy sv. Roberta z Molesme a sv. Štěpána Harding, 18. století, dřevo, polychromie. Bývalý klášterní kostel sv. Jakuba na Zbraslavi.

16. **Praha-Zbraslav**, oltář sv. Bernarda z Clairvaux, putti, 18. století.

17. **Oltář sv. Kříže**, 18. století, mramor, dřevo, polychromie, Praha-Zbraslav, bývalý klášterní kostel sv. Jakuba , evangelní strana presbytáře

18. **Očistec**, 18. století, dřevo, polychromie, Praha-Zbraslav, bývalý klášterní kostel sv. Jakuba, oltář sv. Kříže, evangelní strana presbytáře

19. **Poslední večeře Páně**, 18. století, dřevo, polychromie, Praha-Zbraslav, bývalý klášterní kostel sv. Jakuba, oltář sv. Kříže, evangelní strana presbytáře

20. **Praha-Zbraslav**, bývalý klášterní kostel sv. Jakuba, oltář sv. Jana Nepomuckého, 1. polovina 18. století

21. **Ignác František Platzer**: putti s atributy sv. Jana Nepomuckého, 1. polovina 18. století. Praha-Zbraslav, bývalý klášterní kostel sv. Jakuba

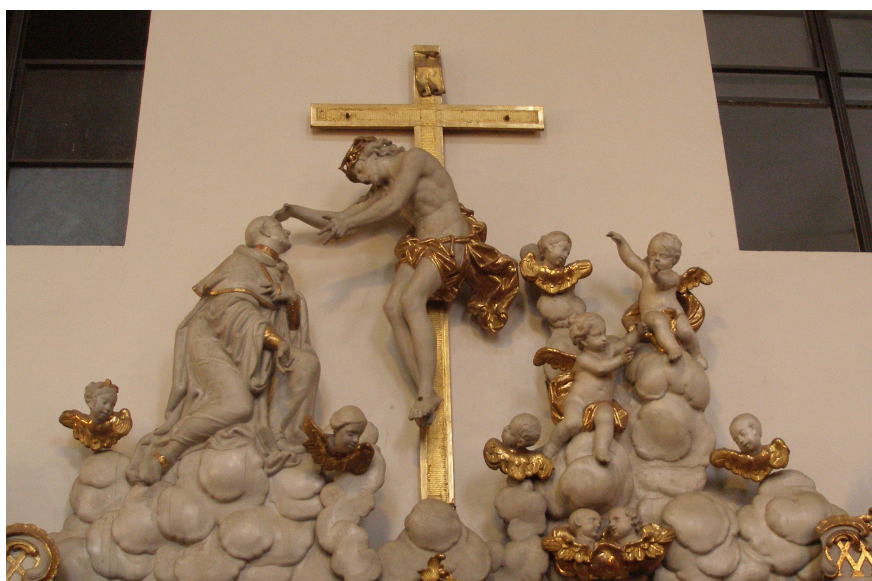

22. **Praha-Zbraslav**, bývalý klášterní kostel sv. Jakuba, oltář sv. Antonína Paduánského, druhá polovina 18. století

23. **Praha-Zbraslav**, bývalý klášterní kostel sv. Jakuba, kazatelna, 18. století,

Jan Jiří Bendl, sv. Kateřina Alexandrijská a sv. Barbora, kolem roku 1668, dřevo, polychromie, Praha-Zbraslav, bývalý klášterní kostel sv. Jakuba

24. **Vidění sv. Bernarda z Clairvaux**, Ignác František Platzer, 18. století, Praha-Zbraslav, bývalý klášterní kostel sv. Jakuba, evangelní strana presbytáře

25. **Vidění sv. Luitgardy**, Ignác František Platzer, 18. století, Praha-Zbraslav, bývalý klášterní kostel sv. Jakuba, evangelní strana presbytáře

26. **Svatí uctívající Pannu Marii**, fresková malba, první polovina 18. století. Praha-Zbraslav, bývalý klášterní kostel sv. Jakuba, evangelní strana presbytáře.

27. **Vidění sv. Bernarda z Clairvaux**. fresková malba, první polovina 18. století. Praha-Zbraslav, bývalý klášterní kostel sv. Jakuba, evangelní strana presbytáře

28. **Antonín Häusler**, zničení a obnovení zbraslavského kláštera, 1926, freska. Praha-Zbraslav, bývalý klášterní kostel sv. Jakuba, pod kruchtou

29. **Zvěstování Panně Marii**, Ignác František Platzer, 18. století, dřevo, polychromie. Praha-Zbraslav, bývalý klášterní kostel sv. Jakuba, severní transept

30. **Jan Jiří Bendl**, andělé, kolem roku 1668, dřevo, polychromie. Praha-Zbraslav, bývalý klášterní kostel sv. Jakuba, triumfální oblouk

31. **Klatovská madona**, 1778. Praha-Zbraslav, bývalý klášterní kostel sv. Jakuba

32. **Epitaf Václava II. a Václava III.**, 17. století, Praha-Zbraslav, bývalý klášterní kostel sv. Jakuba

33. **Petr Brandl:** Klanění Tří králů, 233 cm x 117 cm, 1713, olej, plátno

34. **Petr Brandl:** Klanění pastýřů, 233 cm x 117 cm, první desetiletí 18. století, olej, plátno

35. **Praha-Zbraslav,** bývalý klášterní kostel sv. Jakuba, skříňka pro přemyslovské ostatky, 19. století.

36. Dílna Jana Štursy:
Pomník Přemyslovců,
1924, bělohorská opuka

37. Praha-Zbraslav, bývalý
klášterní kostel sv. Jakuba,
Náhrobní desky členů rodu
Oettingen-Wallerstein, 19. století

38. **Praha-Zbraslav**, bývalý klášterní kostel sv. Jakuba, Náhrobní deska Bedřicha Krafta, 19. století

Seznam vyobrazení

1. **Praha-Zbraslav**, cisterciácký klášter s kostelem Nanebevzetí Panny Marie, půdorys a pohled na kostel.
2. **Praha-Zbraslav**, bývalý cisterciácký klášter s kostelem sv. Jakuba a prelaturou. Druhá polovina 13. století a druhá polovina 17. století. Reprodukce z: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a6/Kuba2.jpg>
3. **Praha-Zbraslav**, klášterní kostel sv. Jakuba, kolem roku 1650, jižní portál. Foto: Dominik Šipr
4. **Praha-Zbraslav**, bývalý cisterciácký klášter, kolem roku 1650, portál mezi kostelem a konventem. Foto: Dominik Šipr
5. **Praha-Zbraslav**, bývalý cisterciácký klášter, 2. polovina 13. století, 2. polovina 17. století a první polovina 18. století, půdorys. Reprodukce z: VLČEK/SOMMER/FOLTÝN 1997, 594
6. **Jan Blažej Santini Aichel, František Maxmilián Kaňka**: bývalý cisterciácký klášter, konvent, první polovina 18. století. Praha-Zbraslav. Reprodukce z: <http://www.kudykam.com/img/mista/mid/388-2648.jpg>
7. **Jan Blažej Santini Aichel, František Maxmilián Kaňka**: prelatura a konvent zbraslavského kláštera, první polovina 18. století. Reprodukce z http://im.foto.mapy.cz/orig/000/045/000045d93_3d8a6c
8. **Praha-Zbraslav**, hlavní oltář s obrazem Nanebevzetí Panny Marie se sv. Benediktem (vlevo) a sv. Bernardem (Vpravo), 1744. Foto: Dominik Šipr
9. **Dílna Adolfa Dauchera**: Zbraslavský renesanční oltář, kolem 1525, cca 7 m, lipové dřevo, zbytky původní polychromie, Husitský sbor na Zbraslavi . Reprodukce z: VALENTOVÁ 2008, 53
10. **Praha-Zbraslav**, oltář Panny Marie Zbraslavské se sochami sv. Jáchyma (vlevo) a sv. Anny (vpravo), 18. století. Foto: Dominik Šipr
11. **Ignác František Platzer**: sochařská výzdoba oltáře Panny Marie, 18. století, dřevo, polychromie. Foto: Dominik Šipr
12. **Dílna Mistr Vyšebrodského oltáře**: Zbraslavská madona, druhá polovina 14. století. Národní galerie v Praze. Reprodukce z: <http://athena.zcu.cz/kurzy/dum1/000/HTML/67/Ob326.jpg>
13. **Ignác František Platzer**: sochařská výzdoba oltáře sv. Bernarda z Clairvaux, 18. století, dřevo, polychromie . Bývalý klášterní kostel sv. Jakuba na Zbraslavi. Foto: Dominik Šipr

14. **Karel Škréta:** sv. Bernard z Clairvaux, po roce 1670, plátno, olej, 286,5x158. Bývalý klášterní kostel sv. Jakuba na Zbraslavi. Foto: Dominik Šipr
15. **Ignác František Platzer:** Sochy sv. Roberta z Molesme a sv. Štěpána Harding, 18. století, dřevo, polychromie. Bývalý klášterní kostel sv. Jakuba na Zbraslavi. Foto: Dominik Šipr
16. **Praha-Zbraslav**, oltář sv. Bernarda z Clairvaux, putti, 18. století. Foto: Dominik Šipr
17. **Oltář sv. Kříže**, 18. století, mramor, dřevo, polychromie, Praha-Zbraslav, bývalý klášterní kostel sv. Jakuba , evangelní strana presbytáře. Foto: Dominik Šipr
18. **Očistec**, 18. století, dřevo, polychromie, Praha-Zbraslav, bývalý klášterní kostel sv. Jakuba, oltář sv. Kříže, evangelní strana presbytáře. Foto: Dominik Šipr
19. **Poslední večeře Páně**, 18. století, dřevo, polychromie, Praha-Zbraslav, bývalý klášterní kostel sv. Jakuba, oltář sv. Kříže, evangelní strana presbytáře. Foto: Dominik Šipr
20. **Praha-Zbraslav**, bývalý klášterní kostel sv. Jakuba, oltář sv. Jana Nepomuckého, 1. polovina 18. století. Foto: Dominik Šipr
21. **Ignác František Platzer:** putti s atributy sv. Jana Nepomuckého, 1. polovina 18. století. Praha-Zbraslav, bývalý klášterní kostel sv. Jakuba. Foto: Dominik Šipr
22. **Praha-Zbraslav**, bývalý klášterní kostel sv. Jakuba, oltář sv. Antonína Paduánského, druhá polovina 18. století. Foto: Dominik Šipr
23. **Praha-Zbraslav**, bývalý klášterní kostel sv. Jakuba, kazatelna, 18. století, **Jan Jiří Bendl**, sv. Kateřina Alexandrijská a sv. Barbora, kolem roku 1650, Praha-Zbraslav, bývalý klášterní kostel sv. Jakuba. Foto: Dominik Šipr
24. **Vidění sv. Bernarda z Clairvaux**, Ignác František Platzer, 18. století, Praha-Zbraslav, bývalý klášterní kostel sv. Jakuba, evangelní strana presbytáře. Foto: Dominik Šipr
25. **Vidění sv. Luitgardy**, Ignác František Platzer, 18. století, Praha-Zbraslav, bývalý klášterní kostel sv. Jakuba, evangelní strana presbytáře. Foto: Dominik Šipr
26. **Svatí uctívající Pannu Marii**, fresková malba, první polovina 18. století. Praha-Zbraslav, bývalý klášterní kostel sv. Jakuba, evangelní strana presbytáře. Foto: Dominik Šipr
27. **Vidění sv. Bernarda z Clairvaux**. fresková malba, první polovina 18. století. Praha-Zbraslav, bývalý klášterní kostel sv. Jakuba, evangelní strana presbytáře. Foto: Dominik Šipr

28. **Antonín Häusler**, zničení a obnovení zbraslavského kláštera, freska. Praha-Zbraslav, bývalý klášterní kostel sv. Jakuba, pod kruchtou. Foto Dominik Šipr
29. **Zvěstování Panně Marii**, Ignác František Platzner, polychromie. Praha-Zbraslav, bývalý klášterní kostel sv. Jakuba, severní transept. Foto Dominik Šipr
30. **Jan Jiří Bendl**, andělé, kolem roku 1668, dřevo, polychromie. Praha-Zbraslav, bývalý klášterní kostel sv. Jakuba, triumfální oblouk. Foto Dominik Šipr
31. **Klatovská madona**, 1778. Praha-Zbraslav, bývalý klášterní kostel sv. Jakuba. Foto Dominik Šipr
32. **Epitaf Václava II. a Václava III.**, 17. století, Praha-Zbraslav, bývalý klášterní kostel sv. Jakuba
33. **Petr Brandl**: Klanění Tří králů, 233 cm x 117 cm, 1713, olej, plátno,
34. **Petr Brandl**: Klanění pastýřů, 233 cm x 117 cm, první desetiletí 18. století, olej, plátno. Foto: Dominik Šipr
35. **Praha-Zbraslav**, bývalý klášterní kostel sv. Jakuba, skříňka pro přemyslovské ostatky, 18. století. Foto: Dominik Šipr
36. **Dílna Jana Štursy**: Pomník Přemyslovců, 1924, bělohorská opuka. Foto: Dominik Šipr
37. **Praha-Zbraslav**, bývalý klášterní kostel sv. Jakuba, Náhrobní desky členů rodu Oettingen-Wallerstein, 19. století. Foto: Dominik Šipr
38. **Praha-Zbraslav**, bývalý klášterní kostel sv. Jakuba, Náhrobní deska Bedřicha KRAFTA, 19. století. Foto: Dominik Šipr

Literatura

- BASTL 1995 — Ondřej BASTL: Rušení klášterů v Čechách a na Moravě za Josefa II. In: Historická geografie 28. Zdeněk BOHÁČ / Eva SEMOTANOVÁ (ed.). Praha 1995
- BENEŠOVSKÁ/JEČNÝ/STEHLÍKOVÁ/TRYML 1986 — Klára BENEŠOVSKÁ /Hubert JEČNÝ / Dana STEHLÍKOVÁ / Michal TRYML: Nové prameny k dějinám klášterního kostela cisterciáků na Zbraslavi. In: Umění 1986, č. 34
- BLAŽÍČEK 1958 — Oldřich. J. BLAŽÍČEK: Sochařství baroku v Čechách. Praha 1958
- BLAŽÍČEK 1982a — Oldřich. J. BLAŽÍČEK: Jan Jiří Bendl. Tři sta let od smrti zakladatele české barokové plastiky. Praha 1982
- BLAŽÍČEK 1982b — Oldřich. J. BLAŽÍČEK: Jan Jiří Bendl. Výběr řezeb pražského sochaře raného baroku. Praha 1982
- BUBEN 2006 — Milan M. BUBEN: Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích. 3. díl, 1. svazek. Žebravé řády. Praha 2006.
- ČECHURA 2012 — Martin ČECHURA: Zaniklé kostely Čech. Praha 2012
- HANSL 1899 — František HANSL: Smíchovsko a Zbraslavsko. Smíchov 1899
- HORYNA 1984 — Mojmír HORYNA: Nález románského zdiva v objektu prelatury na Zbraslavi. In: Umění 32/1984
- HORYNA 1996 — Mojmír HORYNA: Zámek Zbraslav. Praha 1996
- CHALOUPKA 1977 — František CHALOUPKA: Osudy národní galerie na Zbraslavském zámku. In: Zbraslav. Praha 1977
- CHARVÁTOVÁ 2002 — Kateřina CHARVÁTOVÁ: Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách 1142–1420. Díl II. Kláštery založené ve 13. a 14. století. Praha 2002.
- KOTRBA 1976 — Viktor KOTRBA: Česká barokní gotika. Praha 1976
- KROPÁČEK 1939 — Pavel KROPÁČEK: Madona zbraslavská. In: Volné směry XXXV, 1938 – 1940
- KUCHYNKA 1917 — Rudolf KUCHYNKA: Nově poznané obrazy Petra Brandla. In: Památky archaeologické, díl XXIX, 1917
- KUTHAN 1979 — Jiří KUTHAN: Cisterciácký klášter a pohřebiště posledních Přemyslovců na Zbraslavi. In: Pražský sborník historický XI. Praha 1979
- NEUMANN 1968 — Jaromír NEUMANN: Petr Brandl 1668 – 1735. Praha 1968

- NEUMANN 1974 — Jaromír NEUMANN: Národní galerie v Praze. Karel Škréta 1610 – 1674. Praha 1974
- NYPLOVÁ 1933 — Zdeňka NYPLOVÁ: Zámek Zbraslav. Zbraslav nad Vltavou 1933
- PAŠEK 1995 — Karel PAŠEK: Zbraslavské listy. Zbraslav. Praha 1995
- PETÁKOVÁ 2009 — Tereza PETÁKOVÁ: Piazzettův oltářní obraz Nanebevzetí Panny Marie na Zbraslavi (bakalářská práce na Filozofické fakultě Masarykovy Univerzity v Brně). http://is.muni.cz/th/180646/ff_b/piazzetta_def..txt (vyhledáno dne 16. 4. 2014)
- PODLAHA 1909 — Antonín PODLAHA: Posvátná místa království Českého. Dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvát. soch, klášterů i jiných pomníků katol. víry a nábožnosti v království Českém. Praha 1909
- PREISS 1999 — Pavel PREISS: František Karel Palko. Praha 1999
- PROCHÁZKA 1977 — Václav PROCHÁZKA: Zámecký areál a chrám sv. Jakuba. In: Zbraslav. Praha 1977
- ROYT 1999 — Jan ROYT: Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století. Praha 1999
- ROYT 2002 — Jan ROYT: Středověké malířství v Čechách. Praha 2002
- ROYT/ŠEDINOVÁ 1998 — Jan ROYT / Hana ŠEDINOVÁ: Slovník symbolů. Praha 1998
- SEDLÁK 1987 — Jan SEDLÁK: Jan Blažej Santini. Setkání baroka s gotikou. Praha 1987
- SKOŘEPOVÁ 1957 — Zdeňka SKOŘEPOVÁ: O sochařském díle rodiny Platzerů. Praha 1958
- STOLÁROVÁ/VLNAS 2010 — Lenka STOLÁROVÁ / Vít VLNAS. Karel Škréta 1610-1674: doba a dílo Karel Škréta. Praha 2010.
- TANNER 1608 — Jan TANNER: Der Heilige Weeg von Prag nach Alt Bunzlau. Praha 1680
- VÁCHA 2003 — Štěpán VÁCHA: Ikonografie Reinerových fresek v královském sále a prelatuře. Cisterciáckého kláštera na Zbraslavi. In: Umění 50/2003
- VALENTOVÁ 2008 — Klára VALENTOVÁ: Zbraslavský renesanční oltář. Kmen Jesse – rodokmen Ježíše Krista (bakalářská práce na katolické teologické fakultě Karlovy Univerzity v Praze). Praha 2008
- ZAP 1855 — Karel Vladislav ZAP: Zbraslav. In: Památky archaeologické, Svazek 1, 1855
- ZÁVĚTA 2009 — Jan ZÁVĚTA: Proměna Zbraslavského kláštera v zámek (bakalářská práce na pedagogické fakultě Karlovy Univerzity v Praze). Praha 2009